

Presă românească din Transilvania între informare și educație. Studiu de caz revista *Lucașfăru* (1902-1914)*

Alexandru NICOLAESCU **

Abstract

The Romanian Written Press in Transylvania between Disseminating Information and Education. Case Study *Lucașfăru* Magazine (1902-1914)

“Lucașfăru” magazine appeared in 1902 in Budapest at the initiative of a Romanian student group, becoming in the first decade of the twentieth century one of the most representative Romanian periodicals in Austro-Hungarian Empire. In the present research, we focused on the first series of the magazine, the one from 1902-1914. In the first part of the study, we made a short historiographical analysis dedicated to the subject, followed by an editorial analysis of the magazine, in which we followed data related to its publication, editorial board, format, subscriptions, addressees and program articles. In the structure itself, we focused on researching several categories of articles, such as historical, biographical, dedicated to science, cultural movement, student, writers, peasants’ life, travel and politics, trying thus to underline the educational message they convey. The present research did not focus on the study of literary articles published by “Lucașfăru”, these being studied in the past analysis. The documentary basis of the study was supported by the articles published by the analyzed magazine, but also by the specialized bibliography.

Keywords: *Lucașfăru* magazin, press, educational messages, cultural discourse, Austro-Hungarian Empire

Introducere

În studiul de față ne-am propus surprinderea mesajului educațional susținut de periodicul *Lucașfăru* în intervalul cronologic 1902-1914. Am ales să studiem problematica educațională în paginile *Lucașfăru*, deoarece a fost una din cele mai reprezentative reviste românești care au apărut în Imperiul Austro-Ungar la începutul secolului al XX-lea.

Datorită spațiului și problematicii speciale cercetate în cadrul articolului de față, nu ne vom referi la evenimentele istorice de la începutul secolului al XX-lea¹,

* This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS/CCCDI – UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.1-PD-2019-0412, within PNCDI III.

** Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, B-dul Victoriei 40, 550024, Sibiu, România (alex_nicolaescu@yahoo.com).

¹ Pentru scurte lămuri referitoare la evoluția istorică a Transilvaniei de la începutul secolului al XX-lea, vezi: *Istoria Transilvaniei, vol. III: De la 1711 până la 1918*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, András Magyari (Cluj-Napoca: Academia Română. Centrul de Studii Transilvane; Deva:

menționăm însă că trebuie să avem în vedere faptul că periodicul apărut la Budapesta în 1902 și-a desfășurat activitatea în cadrul Imperiului Austro-Ungar și a respectat legislația presei din cadrul acestuia fiind supus condițiilor sociale, politice și economice ale perioadei.²

Din punct de vedere metodologic am împărțit studiul în două părți. În prima am prezentat o foarte scurtă analiză istoriografică dedicată subiectului. Partea a doua am început-o cu o descriere a datelor tehnice legate de modul de apariție al revistei urmat de surprinderea tematicilor educaționale, analizând articolele cu subiecte istorice, biografii, cele dedicate științei, mișcării culturale, abordarea situației scriitorilor, studenților și țăranilor, articole despre călătorii, politică și informative.³ Subliniem faptul că nu ne-am dorit o analiză a discursului, ci o prezentare a problematicilor abordate. Din cauza considerentelor enumerate mai sus, cercetarea este una de factură descriptivă și mai puțin comparativă, motiv pentru care am ales să clasăm și prezentăm mesajele educaționale pentru a putea creiona o situație editorială a lor, iar în concluzii să ne referim critic la ele. Am cercetat doar prima serie a revistei *Luceafărul*, cea apărută în perioada 1902-1914, așa cum rezultă și din titlul studiului, celelalte perioade în care a apărut, 1919-1920 (București) și 1941-1945 (Sibiu), nu au intrat în vederile noastre.⁴ Menționăm că nu am redat în notele de subsol toate trimiterile la articolele cercetate din *Luceafărul*, preferând procedeul sondajului, exemplele fiind redată pentru a susține ideile emise, nefiind în

Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2016), 421-466, 479-606; Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914* (București: Editura Enciclopedică, 2000), 96-378; Keith Hitchins, *România: 1866-1947* (București: Humanitas, 2013), 220-234; Stelian Măndruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910* (Oradea: Fundația Culturală „Cele trei Crișuri”, 1995), 23-163; *Istoria Românilor. De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, vol. VII, tom. II, coord. Gheorghe Platon (București: Editura Enciclopedică, 2003), 293-355, 547-549, 556-557, 559-571, 575-576, 580, 588-589, 592-593; Laszlo Katus, *Hungary in the Dual Monarchy 1867-1914* (New York: Columbia University Press, 2008).

² Pentru scurte informații legate de legislația presei din Transilvania perioadei dualiste vezi: Nicolae Teșculă, *Presa social-politică săsească din Transilvania (1850-1876)* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2010), 96-106; *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, vol. I: *Dezvoltarea economică, administrația și sistemul juridic, forța armată*, coord. și îngrijirea ed. românești de Rudolf Gräf (Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane; Iași: Polirom, 2020), 161-162, 170-172, 185-186.

³ Deoarece tematica generală legată de evoluția istorică a pedagogiei și medicinei din Transilvania secolului al XIX-lea a beneficiat de o atenție sporită din partea specialiștilor, nu vom intra în detalii legate de aceste două aspecte.

⁴ Există și alte reviste care au purtat numele de *Luceafărul*, dar care nu pot fi considerate continuatoare a celei care a apărut la Budapesta la începutul secolului al XX-lea. Pentru mai multe detalii referitoare la acest aspect vezi: *Dicționarul general al literaturii române*, vol. IV, L/O, coord. general Eugen Simion (București: Editura Univers Enciclopedic, 2005), 120-125; Gheorghe Manolache, *Recuperarea unei sincope culturale: Luceafărul – serie nouă: 1934-1939; 1940-1945* (Alba-Iulia: Techno Media, 2008).

intenția noastră să realizăm un indice pentru fiecare problematică cercetată.⁵ În ceea ce privește sursele utilizate, ne-am bazat pe studierea sistematică a revistei și pe bibliografia existentă.

Referindu-ne la termenii folosiți, menționăm că prin „Transilvania” înțelegem toate teritoriile unite în 1918 cu România, incluzând aici și Banatul, Crișana și Maramureșul. Dorim să evidențiem faptul că atunci când ne-am referit la termenul de „educație”, l-am înțeles ca un procedeu folosit de presa din secolul al XX-lea pentru dezvoltarea nivelului social, economic și politic al cititorilor.⁶

În cele ce urmează ne vom referi succint la câteva aspecte istoriografice legate de periodicul analizat, cu mențiunea că întreprinderea noastră nu este una exhaustivă, fiind preocupați doar de cercetările care au tangență cu tematica pe care am avut-o în vedere. *Luceafărul* a beneficiat de o atenție specială din partea istoriografiei românești, fiind publicate o serie de studii⁷ și volume⁸ speciale care l-au avut ca subiect. Perioada 1902-1914 a *Luceafărului* a beneficiat și de două

⁵ Revista a beneficiază de două lucrări care au realizat indicele bibliografic, motiv pentru care nu credem că este utilă prezentarea și regruparea tematicilor publicate (vezi nota 9), chiar și dacă vorbim despre cele educaționale.

⁶ Frank Luther Mott, *American Journalism: A History of Newspapers in the United States Through 250 Years, 1690-1940* (New York: The Macmillan Company, 1947), 411-609; Rémy Rieffel, *Sociologia mass-media* (Iași: Polirom, 2008), 205-205, 236; Mihai Coman, *Introducere în sistemul mass-media*, Ediția a IV-a, revăzută (Iași: Polirom, 2016), 34, 72, 108, 119-120, 138, 208-214, 326.

⁷ Mihail Triteanu, *Luceafărul 1902-1920. Indice bibliografic analitic* (București: Editura Enciclopedică Română, 1972), 5-36; Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918* (București: Editura Tritonic, 2003), 227-233; Ilie Moise, „Revista «Luceafărul» (1902-1914) în contextul folcloristicii românești,” *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu XII* (2005), 171-178; Gabriela Panțel, „O stea între stele în publicistica românească: revista *Luceafărul*,” *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu XIII-XIV* (2006-2007), 385-390; Cornelia Luminița Radu, „Revista *Luceafărul*,” *Revista Română de Istoria Cărții* 3-4 (2006-2007), 40-46; Gabriela Panțel, „Revista *Luceafărul* și activitatea teatrală din Transilvania,” *Saeculum* 1-2 (2007), 158-164; Gabriela Panțel, „Literatura română în revista «Luceafărul»,” *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu XV* (2008), 231-239; Mircea Popa, *Incursiuni în presa românească* (Cluj-Napoca: Eikon, 2009), 97-116; Andreea Dăncilă, „Ipostaze ale elitei culturale românești din Transilvania începutului de secol XX: generația *Luceafărul* (1902-1914),” *Annales Universitatis Apulensis. Historica* 1 (2010), 229-238; Oana Lucia Dumitru, „În jurul redacției «Luceafărul», activitatea oglindită în corespondență,” în *Ion Lăcătușu arhivist, istoric, sociolog la 65 de ani. II. Studii. Istorie, etnografie, sociologie, cultură*, coord. Vasile Stancu (Sfântu-Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2012), 189-194; Paraschiva Fărcaș, „Revista *Luceafărul*, promotor al artei teatrale în Transilvania,” *Transilvania*, serie nouă 5-6 (2012), 133-136; Bogdan Ioanițiu Boșoteanu, „Critica de artă din Transilvania reflectată în revista *Luceafărul* (1902-1914),” *Transilvania*, serie nouă 7 (2012), 75-80; Cornel Sigmirean, „Nicolae Iorga și studenții români de la Budapesta. Nașterea revistei «Luceafărul»,” în *In honorem Vasile Dobrescu. Societate și cultură în epoca modernă* (Sibiu: Editura Astra Museum, 2013), 267-271.

⁸ *Colaboratorii „Luceafărului”* (Sibiu: Biblioteca „Astra” Sibiu, 1972). Lucrare în care au fost publicate o parte din fotografiile celor mai de seamă colaboratori; Ion Neață, *Luceafărul (1902-1914). Contribuții monografice* (Timișoara: Editura Facla, 1984); Gabriela Panțel, *Revista Luceafărul – marcă europeană* (București: Editura Academiei Române, 2008).

lucrări care s-au axat pe realizarea indicelui bibliografic⁹, iar momentele de început au fost rememorate de unii din inițiatori.¹⁰ Dicționarele presei românești nu aveau cum să-i eludeze prezența în paginile lor.¹¹

În cele mai multe lucrări de sinteză dedicate presei, *Lucaefărul* a fost apreciată ca revistă culturală, cu precădere literară, fiind analizată din această perspectivă¹², dar au existat și cazuri în care în unele sinteze dedicate istoriei presei românești nu au apărut mențiuni despre *Lucaefărul*¹³ sau sunt doar scurte indicații legate de numele periodicului.¹⁴ Situația este asemănătoare și în ceea ce privește sintezele de

⁹ Elena Barbu, *Lucaefărul (1902-1920). Indice bibliografic* (București: Ministerul Învățământului. Centrul de documentare universitară, 1969). Mare parte a articolelor pe care le-am studiat în cercetarea de față sunt cuprinse în secțiunea II. Științe (107-109); III. Cultură – Învățământ (110-122); IV. Științe – Sociale (123-135); V. Istorie (135-142), VI. Artă (143-178); VII. Religie (179-182), VIII. Asociații culturale, istorice, religioase, sportive etc. (182-185); Triteanu, *Lucaefărul 1902-1920*. Din lucrarea lui Mihail Triteanu, putem afirma că pot fi consultate articole grupate în secțiunile: „Cugetări” (103); „Material documentar” (111-113); „Cronici” (115-118); „Varia. Știri” (158-160); „Cultură” (163-176); „Activitatea „Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (ASTRA)” (177-184); „Filozofie” (185-186); „Psihologie”, „Etică” (187); „Sociologie. Probleme sociale” (187-192); „Statistică” (192); „Politică” (193-209); „Economie politică. Probleme economice” (210-212); „Pedagogie. Învățământ” (213-221); „Progres științific” (225-227); „Istoria României” (262-269); „Istoria altor țări” (270-271); „Religie. Istoria bisericii” (272-276); „Etnografie. Demografie” (277-280); „Geografie” (281-282); „Diverse” (283-292); „Necrologe” (293-297); „Redacționale” (298-308); „Bibliografie” (309-310), la finalul volumului există și „Lista datelor de apariție a numerelor revistei” (345-348).

¹⁰ Octavian C. Tăslăuanu, *Amintiri dela «Lucaefărul»* (București: Tipografia Bucovina I.E. Toronțiu, 1936); Octavian C. Tăslăuanu, Octavian Goga, *Amintiri și contribuții la istoricul revistei „Lucaefărul”, Epoca budapestană*, Partea I (București: Editura Bucovina, I.E. Torouțiu, 1939); Sebastian Stanca, „Cum am înființat revista *Lucaefărul* la Budapesta,” *Revista de istorie și teorie literară* 4 (1970), 645-652.

¹¹ *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, *Descriere bibliografică de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, cu o introducere de Ioan Bianu*, Tom I, catalog alfabetic 1820-1906 (București: Librăriile Socec & Comp și C Sfetea, 1913), 382-383; Elena Dunăreanu, *Presa românească sibiană (1851-1968)* (Sibiu: Biblioteca Astra, 1969), 26; *Dicționarul general al literaturii române*, vol. IV, 119-120; I. Hangiu, *Presa românească de la începuturi până în prezent. Dicționar cronologic 1790-2007*, vol. I. 1790-1916 (București: Cominice.ro, 2008), 573-585.

¹² Ileana Gheș, *Istoria presei (1790-1920)* (Alba Iulia: Tipografia Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, 2010), 41-42; Anca Sîrghie, *Din istoria presei românești* (Sibiu: Editura Techno Media, 2004), 105-107; Popa, *Incursiuni în presa românească*, 97.

¹³ Victor Vișinescu, *O istorie a presei românești* (București: Editura Victor, 2000); Pamfil Șeicaru, *Istoria presei* (Pitești: Editura Paralela 45, 2007); Ilie Rad, *Incursiuni în istoria presei românești* (Cluj-Napoca: Editura Accent, 2008); Valeriu Râpeanu, *O istorie a presei românești. De la Mihai Kogălniceanu la N. Iorga* (București: Editura Fundației România de Măine, 2008).

¹⁴ N. Iorga, *Istoria presei românești. De la primele începuturi până la 1916* (București: Atelierele Societății Anonime „Adevărul”, 1922), 164; Constantin Antip, *Contribuții la istoria presei române* (București: Uniunea ziaristilor din Republica Populară Română, 1964), 44; Maria Berényi, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918). Documente* (Giula: Editura „Noi”, 1994), 12, 14, 18-27; Vasile Pasailă, *Presa în istoria modernă a românilor* (București: Editura Fundației Pro, 2004), 105; Marin Badea, *Scurtă istorie a presei românești* (București: Editura Economică, 2004), 190; Ioan David, *Presă și cultură: în secolul al*

istorie a românilor.¹⁵ În cea din urmă categorie de cercetări, revista apărută în 1902 la Budapesta, a fost studiată prin cheia unei reviste fanion a curentului „tinerilor oțeliți”, având în fruntea ei pe cei mai de seamă reprezentanți: Octavian Goga, Oct. C. Tăslăuanu și Ilarie Chendi.¹⁶

Atât în cadrul cercetărilor literare, cât și în cele istorice, revista a fost apreciată ca fiind continuatoarea periodicelor *Familia* și *Tribuna* în ceea ce privește „realizarea unității culturale”, cele două fiind principalele publicații transilvănene din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.¹⁷

Cercetările prezentate mai sus, de factură istorică sau literare, au un punct comun în ceea ce privește concluziile legate de *Luceafărul* și anume aceea că revista și-a dorit strângerea legăturilor dintre elitele românești din toate zonele locuite de aceștia, dar și faptul că a avut ca scop principal realizarea educației naționale, artistice, literare și culturale.¹⁸ Deoarece ipotezele enumerate anterior au fost emise fără o susținere documentară riguroasă, în studiul de față am încercat să prezentăm latura educațională a periodicului apărut la Budapesta în anul 1902 prin intermediul mai multor exemple care întăresc afirmațiile de mai sus. Pentru că literatura publicată de *Luceafărul* a fost subiectul mai multor cercetări, nu ne-am ocupat de domeniu, chiar dacă, din analiza revistei am constatat că aceste contribuții conțin o componentă educațională importantă, dar necesită o cercetare separată.

Problemele tehnico-administrative ale revistei *Luceafărul*

Deoarece problemele tehnice legate de apariția *Luceafărului* au mai fost abordate¹⁹, în cele ce urmează vom prezenta doar scurte mențiuni despre subtitlu, periodicitate, abonamente, redacție și articole program, încercând să surprindem aspecte care nu au fost cuprinse în cadrul cercetărilor de până acum.

XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, Ediția a III-a, revăzută și adăugită (Oradea: Editura Universității din Oradea, 2013), 43, 184-185; Florin Ardelean, *Istoria presei românești: curs universitar* (Oradea: Editura Universității din Oradea, 2014), 149-150.

¹⁵ *Istoria Transilvaniei, vol. III: De la 1711 până la 1918*, 567; Chiar dacă se ocupă de curentele literare românești de la începutul secolului al XX-lea (la paginile 271-292), lucrarea lui Hitchins, *România: 1866-1947*, nu cuprinde și *Luceafărul* în analiza sa. Autorul menționat anterior, amintește revista *Luceafărul* în capitolul dedicat românilor din lucrarea *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, vol. II: *Popoarele Imperiului*, coord. și îngrijirea ed. românești de Rudolf Gräf (Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane; Iași: Polirom, 2020), 232; *Istoria românilor, vol. VII. Tom II, De la Independență la Marea Unirea (1878-1918)*, coord. Gheorghe Platon (București: Editura Enciclopedică, 2003), 556, 588.

¹⁶ Hitchins, *Afirmarea națiunii*, 158-159.

¹⁷ Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 24-27, 43; Popa, *Incursiuni în presa românească*, 97-116.

¹⁸ Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 9, 18, 23-29; Neață, *Luceafărul (1902-1914)*, 42, 176; Panțel, „O stea între stele în publicistica românească: revista *Luceafărul*,” 385; *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, vol. II, 232.

¹⁹ Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 11-22; Popa, Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, 227-233; Neață, *Luceafărul (1902-1914)*, 14-56.

Revista *Luceafărul* a apărut de la 1 iulie 1902 la Budapesta și a fost programată să apară bilunar. De-a lungul existenței a avut următoarele subtitluri: „Revistă literară” (1902-1905), „Revistă pentru literatură și artă” (1905-1908), „Revistă ilustrată pentru literatură și artă” (1909-1910), „Revistă pentru cultură, literatură și artă” (1911), „Revistă săptămânală pentru literatură, artă și politică” (1912), „Revistă pentru literatură artă și știință” (1913-1914).

În ceea ce privește conducerea periodicului, în primul an a fost formată din Alexandru Ciura și Aurel Paul Bănuțiu²⁰, dar și de un comitet de redacție.²¹ Din anul al doilea, celor doi li s-au alăturat Octavian Goga ca redactor-responsabil.²² În anul 1904, proprietar-editor a devenit Oct. C. Tăslăuanu, iar redactor-șef Alexandru Ciura, redactor-responsabil Octavian Goga, pentru ca un mai târziu, pe lângă cei trei menționați anterior, să apară ca redactor-responsabil Mihai Stan (1905).²³ De la 1 ianuarie 1907 a fost editat sub îngrijirea lui Octavian Goga și Oct. C. Tăslăuanu, iar în anii 1908-1909 sub îndrumarea unui comitet de redacție condus de cei doi. De la numărul 14-15 al anului 1909, Oct. C. Tăslăuanu a condus revista până în 1914, cu o scurtă perioadă de ajutor din partea lui Octavian Goga, în 1912, când acesta a revenit ca director.

Referitor la locul unde a fost tipărită, între 1902-1906 revista a apărut la Budapesta, fiind publicată la Tipografia „Poporului Român” din Budapesta (1902-1905), pentru o scurtă perioadă, nr. 8 – nr. 10-11 din 1903, la Tipografia Franklin-Társulat Budapesta, apoi la Institutul Tipografic și de Editură „Luceafărul” (1905-1906). În perioada 1906-1914 a apărut la Sibiu, fiind publicată la Tipografia lui W. Krafft (1906-1914).

Prețul abonamentului a fost, în primii doi ani, de 10 coroane (în continuare vom folosi prescurtarea K) pentru un an, iar pentru străinătate 15 lei. Din anul 1904 a crescut la 12 K, iar pentru România la 16 lei, pentru ca după numai un an să crească la 16 K, respectiv 25 lei pentru România. Din anul 1905 a apărut și o ediție de lux²⁴ care costa 20 K pe an, iar pentru străinătate 25 K. Prețul abonamentului din 1905 a fost menținut până în 1911 când ediția de lux a crescut la 24 K pentru Austro-

²⁰ Din amintirile lui Sebastian Stanca, rezultă că revista a fost redactată în prima parte a existenței de Aurel P. Bănuț, deoarece Alexandru Ciura a terminat studiile de la Budapesta și a fost numit profesor la Blaj în toamna anului 1902. Stanca, „Cum am înființat revista *Luceafărul* la Budapesta,” 649.

²¹ În unele lucrări dedicate *Luceafărului* și în dicționarele de profil apar menționați membrii acestui comitet. Pentru că studiul nostru nu-și propune o analiză a modului de apariție a revistei nu-i redăm aici pe toți membrii din conducere, interesându-ne doar redactorii, deoarece ei sunt cei care dau direcția editorială a periodicului.

²² *Luceafărul*, II/1, 1 ianuarie 1903, 20.

²³ *Luceafărul*, VI/1, 1 ianuarie 1907, 3. Numele este un pseudonim al lui Oct. C. Tăslăuanu. Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 18.

²⁴ Din 1905 s-a luat decizia referitoare la publicarea unei ediții de lux, ca urmare a cererilor venite din partea cititorilor. Aceasta urma să fie tipărită pe o hârtie specială pentru lucrările de artă și expediată sub o bandă de carton; „Cătră cititori”, *Luceafărul*, III/22-23, 1 decembrie 1904, 394.

Ungaria și la 30 K pentru România și străinătate, iar ediția normală pentru România și străinătate a ajuns la 20 K. În 1913 prețurile abonamentelor s-au modificat din nou, dacă pentru Austro-Ungaria era menținut la 20 K pe an, pentru România și străinătate urca la 26 K, iar ediția de lux costa 26 K pentru Austro-Ungaria și 32 K pentru România și străinătate. Până la ultima apariție din 1914 prețurile din anul precedent s-au menținut.²⁵

Pentru a face revista accesibilă „cărturarilor săraci de la sate”, vizați fiind preoții și învățătorii, dar și studenții săraci, prețul abonamentului pentru aceștia, din 1904, a fost de numai 7 K, față de 12 K pentru Ungaria și 12 lei pentru România.²⁶ Costurile au fost menținute până în 1909 când abonamentul a urcat la 8 K, iar după un an la 12 K. Din 1913 prețul abonamentului pentru preoți, învățători și studenți a crescut la 16 K anual. Creșterea abonamentelor a fost motivată de scumpirea hârtiei și a tiparului. De menționat că toate abonamentele trebuiau plătite în avans.²⁷ Au existat și inițiative de a trimite gratuit revista preoților și învățătorilor români din Ungaria, fiind de părere „că temelia culturală a unui neam”, este reprezentată de aceștia, redacția ajunsese la concluzia că orice mișcare culturală temeinică nu are nicio șansă de reușită fără a pătrunde și în cadrul categoriilor de mai sus.²⁸

Legat de abonamentele vândute, am identificat puține referințe. Încă din primul an apar informații despre 2.000 de abonați²⁹, același număr a fost vehiculat și în 1911³⁰, ajungând la peste 3.000 în 1913, ceea ce o făcea cea mai răspândită revistă din Transilvania, conform aprecierilor propriei redacții.³¹ Afirmatia nu este reală, dacă ținem seama de faptul că revista *Transilvania*, a fost distribuită, în anul 1913, într-un număr de 10.363 de exemplare, cu mențiunea că era trimisă gratuit diferitelor tipuri de membrii ai Astrei.³² În ciuda numărului destul de mare al abonamentelor, din schimbul epistolar dinte Nicolae Iorga și Oct. C. Tăslăuanu se poate deduce situația grea a revistei *Luceafărul*, ultimul afirma că în primii doi ani

²⁵ Pentru a realiza o comparație cu celelalte periodice românești din Transilvania, vom enumera prețurile abonamentelor câtorva reviste și ziare publicate în paralele cu *Luceafărul*: pentru *Bunul econom* abonamentul costa în 1902 – 4 K pe an, iar în ultimul an de apariție 1909 – 5 K, *Familia* între 1902-1906 – 16 K pe an, pentru România 20 de lei, *Foaia Poporului* în 1902 – 4 K pe an și 4,40 K în 1914; *Libertatea* în 1902 – 6 K pe an, pentru România 15 lei, în 1914 cu tot cu suplimentele sale costa 10 K pe an, pentru țărani 6 K, pentru România 40 de lei; *Răvașul* în 1903 – 3,30 K, în 1910 – 10 K; *Românul* costa în 1911 – 28 K, pentru România 10 lei; în 1914 – 26 K pe an, pentru România 40 de lei; *Tribuna Poporului* în 1902 – 20 K, pentru România 40 lei, în 1912 – 28 K, pentru România 40 de lei.

²⁶ *Luceafărul*, III/1, 1 ianuarie 1904, 3.

²⁷ *Luceafărul*, IX/23, 1 decembrie 1910, 572.

²⁸ *Luceafărul*, IV/3, 1 februarie 1905, pagina de titlu; *Luceafărul*, IX/9, 1 mai 1910, 232; „Cronică”, *Luceafărul*, X/20, 16 octombrie 1911, 469.

²⁹ Zeno Sylvian, „Anno Domini 2202. Polemia Piprig-Savant”, *Luceafărul*, I/2, 15 iulie 1902, 3-4.

³⁰ „Cronică”, *Luceafărul*, X/20, 16 octombrie 1911, 466.

³¹ *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 48; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 816.

³² Alexandru Nicolaescu, *Revista Transilvania: program editorial și conținut istoriografic (1868-1919)* (București: Editura Academiei Române, 2018), 135.

s-a pus problema sistării de aproximativ patru ori, dar inconvenientele de ordin financiar au fost depășite în cele din urmă.³³

Menționăm că revista a fost trimisă mai multor personalități culturale, abordând modelul de abonare următor, cei care nu trimiteau numărul de probă retur erau considerați abonați.³⁴ Metoda de încheiere a abonamentelor a generat numărul mare de restanțieri, ceea ce a dus la dese somații din partea redacției, pentru achitarea sumelor datorate³⁵, ajungându-se chiar la sistarea expedierii. În alte cazuri, redacția a afirmat că, în urma deselor somații, unii dintre restanțieri și-au plătit abonamentele, alții nu, dar promiteau că au în vedere publicarea unei „liste a rușinii” cu cei care nu-și achitaseră sumele datorate redacției.³⁶

An de an, au fost publicate apeluri pentru încheierea noilor abonamente³⁷, de asemenea faptul că puteau fi achiziționate numere sau colecții complete din anii trecuți³⁸, demonstrează că nu tot tirajul periodicului era răspândit în rândul cititorilor.

Nu am identificat informații referitoare la tirajul periodicului, ci doar relatarea potrivit căreia, primul număr al anului 1904 a avut un tiraj de 5.000 de exemplare, pentru ca apoi redacția să se orienteze după numărul de abonamente.³⁹ Acest model a fost urmat și în anii următori ai apariției, practică ce era constantă pentru presa perioadei.⁴⁰

În legătură cu adresabilitatea revistei, în mai multe rânduri a afirmat că se revendică a fi un periodic al familiilor culte⁴¹ descriind cuprinsul pe care trebuia să-l realizeze o astfel de publicație.⁴² Arealul de răspândirea fiind „în toate părțile Ardealului”, tuturor cărturarilor români, iar „numărul cetitorilor e cel puțin întreit

³³ *Scrisori către N. Iorga*, vol. II, 1902-1912, Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu (București: Editura Minerva, 1979), 280-281.

³⁴ *Luceafărul*, II/2, 15 ianuarie 1903, 39; *Luceafărul*, X/2, 16 ianuarie 1911, 48.

³⁵ *Luceafărul*, II/8, 15 aprilie 1903, 156; *Luceafărul*, II/10-11, 1 iunie 1903, 196; „Redacțional”, *Luceafărul*, II/12-13, 1 iulie 1903, 227; *Luceafărul*, III/4, 15 februarie 1904, 90; *Luceafărul*, III/5, 1 martie 1904, 110; *Luceafărul*, III/8, 15 aprilie 1904, 170; *Luceafărul*, III/9-11, 15 iunie 1904, 190; *Luceafărul*, IV/15-16, 15 august 1905, 324; *Luceafărul*, IV/21, 1 noiembrie 1905, 459; *Luceafărul*, VI/8, 15 aprilie 1907, 163; *Luceafărul*, VII/22, 15 noiembrie 1908, 539; *Luceafărul*, XI/7, 12 februarie 1912, 160; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/30, 15 octombrie 1912, 648; *Luceafărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 648; *Luceafărul*, XIII/7, 1 aprilie 1914, 220.

³⁶ „Redacțional”, *Luceafărul*, II/16-18, 15 septembrie 1903, 299; *Luceafărul*, VIII/9, 1 mai 1909, 216; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/33, 16 decembrie 1912, 782-783.

³⁷ *Luceafărul*, IV/1, 1 ianuarie 1905, pagina de titlu verso; *Luceafărul*, V/3, 1 februarie 1906, 71; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/6, 16 martie 1914, 188; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/11, 1 iunie 1914, 344.

³⁸ *Luceafărul*, III/1, 1 ianuarie 1904, 48; *Luceafărul*, V/3, 1 februarie 1906, 72; „Cronică”, *Luceafărul*, V/21-24, 15 decembrie 1906, 468.

³⁹ *Luceafărul*, II/24, 15 decembrie 1903, 408; Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 16; Neață, *Luceafărul (1902-1914)*, 34.

⁴⁰ Nicolaescu, *Revista Transilvania*, 93, 113-136.

⁴¹ *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 48; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 816.

⁴² „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/32, 1 decembrie 1912, 743.

mai mare ca al abonaților”⁴³, mizând pe răspândirea informației prin intermediul cafenelelor⁴⁴, bibliotecilor, dar și prin procedeul „de la gură la ureche”⁴⁵. Din aceste considerente, audiența mesajului presei scrise este greu de determinat, deoarece nu putem realiza o corelație între numărul de persoane care citeau un periodic, raportându-ne doar la numărul de abonamente vândute.⁴⁶ În cea mai mare parte a intervalului 1902-1914, revista a apărut bilunar, existând și o încercare, în 1912, de a fi editată săptămânal, dar datorită cheltuielilor mari și nefiind susținută îndeajuns de abonații, a revenit la periodicitatea care a consacrat-o.⁴⁷

Importante, pentru cercetarea noastră, au fost articolele program ale *Luceafărului*, deoarece am încercat să realizăm o corelație între ceea ce și-au propus cei care au condus-o și ce au reușit ei să realizeze. Am încercat să identificăm informațiile despre componenta educațională a mesajului pe care redacția a dorit să-l îndeplinească și care reiese din analiza abordărilor programatice.

În primul articol program al revistei, redactorul motiva apariția și sublinia faptul că publicația era „o revistă literară a tinerimei academice” și dorea să se adreseze universitarilor români. Era dedicată și „mari mase a cititorilor”, subliniind că revistele asemănătoare ale maghiarilor erau bine primite de public, ceea ce sperau și cei care inițiaseră editarea *Luceafărului*.⁴⁸ După un an de la prima apariție, într-un articol bilanț, redactorul a afirmat că nu reușise să facă din revistă una a tinerimii universitare, deoarece ei aveau alte preocupări. Chiar dacă era un eșec, afirma că era citită de o parte a studenților și, mai ales, de „publicul larg”.⁴⁹ Cu toate că în România era lăudată pentru aportul primit din partea studenților români de la Budapesta, considerați a fi mai bine organizați față de cei din Regat, conducerea revistei afirma că nu era susținută de mai mult de 4-5 studenți din cei aproximativ 100 câți se aflau la Budapesta.⁵⁰

În anul 1905 viziunea editorială s-a modificat, redactorul era de părere că odată cu răirea rândurilor celor care începuseră demersul editorial, programul *Luceafărului* s-a dezvoltat și a depășit statutul de „organ literar studentesc”. Noul

⁴³ „Cronică”, *Luceafărul*, X/20, 16 octombrie 1911, 466.

⁴⁴ „Cronică”, *Luceafărul*, IV/15-16, 15 august 1905, 323.

⁴⁵ Sorin Mitu, *Transilvania mea: istorii, mentalități, identități* (Iași: Polirom, 2013), 231-232; Sorin Radu, „Considerații privind gazetele populare din Transilvania apărute înainte de Primul Război Mondial,” *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu* III (1996), 211-212; Sorin Radu, „Considerații privind structura și organizarea presei românești din Transilvania în perioada interbelică (1919-1939),” *Apulum* XXXIII (1996), 215-221; Laura Spinney, *Gripa spaniolă din 1918. Pandemia care a schimbat lumea*, Ediția a II-a (București: Editura Corint, 2020), 133-134. Metoda presupunea că un știutor de carte citea conținutul în fața unui auditoriu format din persoane nealfabetizate.

⁴⁶ *Presa scrisă: o introducere critică*, coord. Richard Keeble (Iași: Polirom, 2009), 17.

⁴⁷ „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 709.

⁴⁸ Al. Ciura, „În loc de program”, *Luceafărul*, I/1, 1 iulie 1902, 1-2.

⁴⁹ Al., „După un an”, *Luceafărul*, II/12-13, 1 iulie 1903, 198-199.

⁵⁰ „De departe... - Un articol din «Cronica» -”, *Luceafărul*, II/20, 15 octombrie 1903, 332-333.

program editorial își propunea: a) editarea operelor scriitorilor grupați în jurul revistei, dar și a altora; b) inițierea unei biblioteci teatrale care avea în vedere publicarea unor piese originale; c) susținerea unei biblioteci a scriitorilor străini, cu intenția de a populariza operele de valoare ale literaturii străine; d) editarea anuală a unui Almanah literar-artistic, care pe lângă materialul literar, să susțină și informațiile despre viața culturală a românilor de pretutindeni, despre mișcarea literară din străinătate, cronică artistică și științifică a anului, reproduceri după tablouri ale artiștilor români; e) realizarea unor cărți poștale ilustrate, stampe, reproduceri ale portului românesc, opere artistice, vederi, fotografiile scriitorilor și personalităților românești mai de seamă etc.⁵¹

În cadrul articolului care anunța mutarea revistei la Sibiu, era subliniat faptul că, din acel moment, se va preocupa, mult mai mult, de dezvoltarea culturală a țăranilor, care fuseseră „lăsați de izbeliște” în ultima perioadă de elită românească, dar și de „chestiunile la ordinea zilei”, problemele bisericești, școlare, economice, de promovare a culturii și de analiză a vieții sociale, care, până la acel moment, nu fuseseră în atenția periodicului. Nu erau uitate literatura și artele, despre care spunea că vor fi „și mai îngrijite”.⁵²

Un amplu articol program a fost publicat în momentul în care *Luceafărul* intra în cel de-al zecelea an editorial. Afirma că direcția revistei și-a dorit an de an îmbunătățirea sa, de aceea pentru noul an își propuneau: 1. familiarizarea cititorilor cu operele de artă clasice, reproducerea lor fiind însoțită de explicații; 2. publicarea unui supliment muzical, o dată la patru luni, care trebuia să cuprindă portretul, biografia, bibliografia unui compozitor român și reproducerea celor mai bune părți din compozițiile lui; 3. pentru ca suplimentele și întreaga revistă să ajungă în stare bună în mâna cititorilor, se decisese pentru o copertă specială; 4. cuprinsul urma să devină mai bogat și variat prin sporirea numărului de pagini, străduindu-se să trateze în fiecare număr chestiunile culturale și sociale ale zilei.⁵³ Sumarul unui număr urma să fie următorul, un prim articol de îndrumare culturală sau de analiză a unei probleme de actualitate, iar pe lângă partea pur literară, trebuiau publicate studii și articole de sociologie, istorie, istoria literaturii, politică, economie și artă, iar la final redau anumite cronici cu informații din viața bisericească, școlară, economică, artistică și științifică. Pe ultima pagină trebuia redată o caricatură sau o cronică veselă. Prin realizarea punctelor de mai sus, Oct. C. Tăslăuanu spera că revista va căpăta un caracter „mai pronunțat ardelenesc” și că va fi mai apreciată de public.⁵⁴

Analizând articolele program, am constatat că revista a avut de la apariție și până la finalul existenței o idee clară despre programul pe care dorea să-l susțină,

⁵¹ Octavian C. Tăslăuanu, „Pro domo”, *Luceafărul*, IV/13-14, 15 iulie 1905, 264.

⁵² „Acasă”, *Luceafărul*, V/17-18, 15 octombrie 1906, 361-362.

⁵³ *Luceafărul*, IX/23, 1 decembrie 1910, 572.

⁵⁴ Oct. C. Tăslăuanu, „Reorganizarea revistei «Luceafărul»”, *Luceafărul*, X/23, 16 decembrie 1911, 539-540.

literatura și arta (teatrul, muzica, pictura etc.) fiind principalele constante. Chiar dacă și-a dorit discutarea problemelor politice, cu precădere în anul 1912, nu a reușit susținerea dezideratului, revenind, în scurt timp, la tratarea tematicilor anterior enumerate. Proiectul editorial nu a fost însă, întru totul respectat, după cum vom vedea mai jos, fiind publicate și alte tipuri de articole față de cele prevăzute în articolele program. La un moment dat, Octavian Goga a insistat, și a reușit să impună publicarea mult mai multor articole de popularizare, care aveau un puternic impact educațional. Urmărind articolele program se poate deduce faptul că cei din conducerea periodicului au dorit realizarea educației artistice a cititorilor⁵⁵, dar și transmiterea unor mesaje mobilizatoare adresate preoților, învățătorilor și țăranilor.⁵⁶ Prin urmare mesajul mobilizator a fost unul conștient, nu doar un hazard editorial, remarcând și utilizarea cuvântului „educație”, în cadrul articolelor program, utilizat, în special, cu referire la literatură, muzică și teatru.

Articole cu tematică educațională

Urmărind să realizeze ceea ce-și propusese în planurile editoriale, *Luceafărul* a publicat, de-a lungul perioadei 1902-1914, mai multe contribuții care pot fi încadrate în categoria articolelor care au avut în vedere dezvoltarea nivelului educațional al românilor din Transilvania.

Chiar dacă nu a fost o revistă care și-a dorit o abordare istoriografică, încă din primul număr, *Luceafărul* a publicat articole istorice. Într-o primă contribuție, Ioan Lupaș a analizat rolul femeilor în istorie⁵⁷, realizând și o descriere a poziției lor sociale.⁵⁸ În anul 1913 Oct. C. Tăslăuanu a revenit asupra problematicii, abordând Congreșele femeilor de la finalul secolului al XIX-lea și evoluția mișcării feministe.⁵⁹

Ioan Lapedatu a creionat problematica mișcărilor sociale din secolul al XIX-lea, axându-se pe evoluția socialismului, care apăruse în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și a avut ca principal scop realizarea „unei interfețe” între muncitori, a căror viață devenise insuportabilă, și patronat care avea o situație avantajoasă.⁶⁰ Articolul a continuat analiza cu dezvoltarea mișcării socialiste în secolul al XIX-lea și cu ideile celor mai reprezentativi gânditori, precum și organizarea Internaționalelor socialiste.⁶¹

⁵⁵ Redacția, „Excelsior”, *Luceafărul*, X/1, 1 ianuarie 1911, 1-2.

⁵⁶ *Scrisori către N. Iorga*, vol. III, 1913-1914, Ediție îngrijită de Petre Țurlea. Studiu introductiv de Andrei Pippidi (București: Editura Minerva, 1988), 115.

⁵⁷ I. Lupaș, „Femeile în istorie”, *Luceafărul*, I/1, 1 iulie 1902, 3-4.

⁵⁸ I. Lupaș, „Femeile în Istorie. Poziția socială a femeii în diferite timpuri”, *Luceafărul*, I/3, 1 august 1902, 38-40; I/4, 15 august 1902, 58-59.

⁵⁹ Oct. C. Tăslăuanu, „Congreșele femeilor”, *Luceafărul*, XII/12, 16 iunie 1913, 369-372.

⁶⁰ Ioan I. Lăpădatu, „Lupte zadarnice”, *Luceafărul*, II/3, 15 ianuarie (greșit, corect 1 februarie) 1903, 51-52.

⁶¹ Ioan I. Lăpădatu, „Lupte zadarnice”, *Luceafărul*, II/4, 15 februarie 1903, 71-74; II/6, 15 martie 1903, 108-109.

Nu au lipsit abordările generale despre istoria românilor, o primă contribuție a fost elaborată de Nicolae Iorga⁶², care realiza o descriere de ansamblu. Au urmat și alte articole legate de evenimente din istoria românilor.⁶³ Este de evidențiat intervenția lui Vasile Pîrvan care a militat pentru elaborarea monografiilor istorice, prezentând și metodele folosite în realizarea operelor științifice, precum prelucrarea informațiilor culese din documente și punerea lor în valoare precum și compararea mai multor surse.⁶⁴ Am remarcat faptul că articolele publicate de Vasile Pîrvan⁶⁵ au bibliografie modernă, sprijinindu-se pe surse inedite și editate, fiind printre puținele contribuții cu un aspect academic apropiat de perioada contemporană.

Cu ocazia serbărilor sau rememorărilor zilei de 3/15 mai 1848, au apărut numeroase studii istorice dedicate evenimentului. Chiar dacă multe dintre ele nu sunt articole pur istorice le-am încadrat pe toate în această secțiune. În cadrul abordărilor au fost evidențiate faptele tinerilor români de la 1848⁶⁶, dar a fost analizat și faptul că românii nu-și serbau cum se cuvenea marile momente din istoria lor, autorul fiind de părere că din cauza contrelor politice se ajunsese la acest lucru.⁶⁷ În contrapondere cu ideea enunțată anterior, a apărut și un articol care condamnă serbările pompoase, punând accentul pe muncă, fără a mai lăsa loc paradelor serbede fiind de părere că acțiunea trebuia să primeze în fața serbărilor.⁶⁸

Istoria bisericii românilor din Ardeal a fost prezentă în paginile *Luceafărului*, contribuțiile bazându-se pe documentele aflate în arhivele austriece⁶⁹ sau maghiare.⁷⁰ Informațiile despre istoria bisericii românilor au continuat și în anii

⁶² N. Iorga, „Scurtă privire asupra vieții neamului nostru”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 264-270.

⁶³ George Murnu, „Începuturile poporului românesc”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 272-279; „Românii din Peninsula Balcanică”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 279-287; V.P., „Istoria statelor românești până la 1526”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 287-301; Dr. Ioan Lupaș, „Privire scurtă asupra istoriei românilor dela 1526-1821”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 303-316; „Istoria contemporană a românilor. I. Restaurațiunea (1821-1866)”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 317-329; Dr. I. Lupaș, „Când începe istoria noastră politică?”, *Luceafărul*, XIII/9, 1 mai 1914, 261-264.

⁶⁴ Vasile Pîrvan, „Rolul monografiilor în studiile istorice”, *Luceafărul*, III/6, 15 martie 1904, 132-135.

⁶⁵ Vasile Pîrvan, „O întâmpinare la articolul «A. Papiu Ilarian și decorațiunile dela 1850»”, *Luceafărul* II/4, 15 februarie 1903, 62-66; Vasile Pîrvan, „Anul 1850 și studenții români ardeleni din Viena”, *Luceafărul*, II/5, 1 martie 1903, 89-92; Vasile Pîrvan, „Papiu Ilarian, bursier al Blajului”, *Luceafărul*, II/8, 15 aprilie 1903, 149-152.

⁶⁶ Octavian Goga, „3/15 mai. - Ei și - noi -”, *Luceafărul*, II/10-11, 1 iunie 1903, 174-177; M. Străjanu, „Rolul lui Simion Bărnuțiu în 1848”, *Luceafărul*, XIII/10, 16 mai 1914, 287-292; XIII/11, 1 iunie 1914, 326-332.

⁶⁷ E.G., „Cum mor-amintirile...”, *Luceafărul*, XI/21, 20 mai 1912, 377-378; Eugen Goga, „Un mormânt uitat”, *Luceafărul*, XII/12, 16 iunie 1913, 379-382.

⁶⁸ Gh. Pădure, „În epoca serbărilor naționale”, *Luceafărul*, XI/28, 1 septembrie 1912, 529-532.

⁶⁹ „O comunicare referitoare la trecutul bisericesc al Românilor ardeleni”, *Luceafărul*, II/16-18, 15 septembrie 1903, 284-287.

⁷⁰ N. Iorga, „Mărunțișuri istorice culese în Ungaria”, *Luceafărul*, III/1, 1 ianuarie 1904, 10-13; III/3, 1 februarie 1904, 75-79; III/4, 15 februarie 1904, 92-95; III/5, 1 martie 1904, 112-115.

următori fiind abordate diverse teme, legate de episcopiile, bisericile sau personalitățile care le-au condus.⁷¹ Am remarcat, în cadrul segmentului, contribuțiile lui Nicolae Iorga, Silviu Dragomir și Ioan Lupaș.

Informații despre descoperirile arheologice din spațiul românesc sau european au fost susținute, la rândul lor, în paginile revistei.⁷² Un articol a fost dedicat omului de Neanderthal, prezentându-se descoperirea lui și o descriere a epocii în care a trăit, fiind presărat cu scheme despre arta, ocupațiile, locuințele, vestimentația și credințele sale.⁷³

O componentă importantă a studiilor istorice a fost dedicată asociațiilor și reuniunilor sau seminariilor românești. Astfel au apărut articole monografice dedicate „Societății de lectură a Junimei române studinte la școlale Orădene”⁷⁴, seminarului român din Lipsca [Leipzig]⁷⁵, Asociația națională arădană pentru cultura poporului român⁷⁶, Astra⁷⁷ și Societatea pentru crearea unui fond de teatru național român.⁷⁸ Institutele de credit românești au fost și ele prezentate din punct de vedere istoric. Analiza a fost inițiată de un studiu dedicat Băncii „Albina”, care a surprins organizarea și istoricul ei.⁷⁹ Astfel de contribuții au avut menirea de a populariza activitățile organismelor enumerate mai sus.

Un alt calup a fost dedicat istoriei educației, în care au fost prezentate contribuții despre școlile din Blaj⁸⁰ și o istorie a școlilor românești din Transilvania, începând din secolul al XVIII-lea.⁸¹ Monografiile speciale au apărut cu ocazia unor serbări,

⁷¹ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/7, 12 februarie 1912, 154-155; „Cronici”, *Luceafărul*, XI/27, 1 iulie 1912, 522-523; „Cronici”, *Luceafărul*, XI/28, 1 septembrie 1912, 563-565; M. Nicoară, „Episcopia de Hajdudorog și adevărul istoric”, *Luceafărul*, XII/13-14, 1 iulie 1913, 401-407; Dr. I.L., „Biserica românească din Vârșeț”, *Luceafărul*, XII/15-16, 1 august 1913, 505-510.

⁷² George Murnu, „Din Atena”, *Luceafărul*, III/6, 15 martie 1904, 145-146.

⁷³ Victor Stanciu, „Omul altor vremuri. - Epoca de piatră -”, *Luceafărul*, XII/6, 16 martie 1913, 188-195.

⁷⁴ Vasile Pîrvan, „Pagini din trecut”, *Luceafărul*, II/21, 1 noiembrie 1903, 338-341.

⁷⁵ O.C.T., „Seminarul român din Lipsa”, *Luceafărul*, III/9-11, 15 iunie 1904, 212-213.

⁷⁶ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/17, 1 septembrie 1907, 378-380.

⁷⁷ Oct. C. Tăslăuanu, „Asociațiunea. - Adunarea generală din Șimleu”, *Luceafărul*, VII/17, 1 septembrie 1908, 407-416; VII/18, 15 septembrie 1908, 436-441; Andreiu Bârseanu, „La jubileul de cincizeci de ani al «Asociațiunii»”, *Luceafărul*, X/15-17, 329-334; Dr. I. Lupaș, „Gheorghe Barițiu și «Asociațiunea»”, *Luceafărul*, XI/29, 1 octombrie 1912, 569-575.

⁷⁸ O.C.T., „Societatea pentru fond de teatru roman”, *Luceafărul*, VII/18, 15 septembrie 1908, 443-444. Trebuie spus că revista a publicat des informații despre aceasta și evenimentele pe care le-a inițiat.

⁷⁹ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/10, 4 martie 1912, 205-206.

⁸⁰ A. Ciura, „Școalele Blajului. - 1754-1904-”, *Luceafărul*, III/20, 15 octombrie 1904, 339-342. Prezentă o schiță a școlilor de la Blaj, de la înființarea lor în 1754 și până la acel moment, publicând în prima parte documentele constitutive iar apoi o analiză critică și descriptivă.

⁸¹ Dr. I. Lupaș, „Din istoria școalelor noastre”, *Luceafărul*, VI/4-5, 15 februarie 1907, 59-63.

precum cele ale gimnaziului românesc de la Năsăud⁸² și Liceului militar de la Mănăstirea Dealu.⁸³

Unele numere au fost dedicate în totalitate unor personalități, iar în cadrul lor nu aveau cum să lipsească contribuțiile istorice. Un exemplu este numărul dedicat lui Ștefan cel Mare, datorat festivităților de la Putna din 2 iulie 1904.⁸⁴ Au fost publicate mai multe conferințe istorice susținute de specialiști români în România sau în Europa, precum cele ale lui Vasile Pîrvan⁸⁵, Ioan Lupaș⁸⁶ și Nicolae Iorga.⁸⁷ Popularizarea informațiilor este interesantă, remarcând faptul că ele nu au fost reproduse ci rescrise de colaboratorii *Luceafărului*, limbajul folosit fiind unul dedicat publicului larg.

Câteva contribuții istorice au fost consacrate românilor din Istria⁸⁸, macedo-românilor⁸⁹ și aromânilor.⁹⁰ Cazul românilor din America și procesul imigraționist a fost urmărit, accentele fiind puse pe mobilul plecării, numărul, ocupațiile, organizarea lor în societăți, biserici, presă, viață socială etc.⁹¹ Au fost publicate contribuții despre conviețuirea românilor cu sașii⁹², grecii din Sibiu⁹³ și rutenii.⁹⁴

Cu ocazia unor aniversări au fost dedicate articole istorice unor provincii românești. Astfel a apărut articolul dedicat împlinirii a 100 de ani de la cedarea

⁸² D, „Serbările jubiliare dela Năsăud”, *Luceafărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 638-642; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 680.

⁸³ Oct. C. Tăslăuanu, „Liceul militar dela Mănăstirea Dealului”, *Luceafărul*, XIII/2, 16 ianuarie 1914, 36-40.

⁸⁴ Moș-Neagu, „Ștefan-cel-Mare. - Din prilejul aniversării dela 2 Iulie 1904 -”, *Luceafărul*, III/12-13, 1 iulie 1904, 228-231; Alecs. Lăpădatu, „Luptele lui Ștefan-cel-Mare cu polonii”, *Luceafărul*, III/12-13, 1 iulie 1904, 238-241.

⁸⁵ Vasile Pîrvan, „Unire”, *Luceafărul*, V/3, 1 februarie 1906, 52-58; V/4, 15 februarie 1906, 84-90.

⁸⁶ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/16, 15 aprilie 1912, 309-310.

⁸⁷ „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 372-374.

⁸⁸ „Românii din Istria”, *Luceafărul*, V/7, 1 aprilie 1906, 144-149.

⁸⁹ Ion Arginteanu, „Macedo-Românii”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 666-670. Un articol descriptiv, care poate fi considerat de factură educativă, descriind destul de amănunțit viața și istoria macedo-românilor.

⁹⁰ G. Murnu, „Aromânii în primejdie”, *Luceafărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 81-89. Era un articol amănunțit referitor la istoria, numărul, obiceiurile, habitatul și vestimentația aromânilor.

⁹¹ Ion Iosif Schiopul, „Românii din America. - O călătorie de studii în Statele-Unite -”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 217-221; XII/8, 16 aprilie 1913, 258-262; XII/9, 1 mai 1913, 293-296; XII/10, 16 mai 1913, 316-318; XII/11, 1 iunie 1913, 345-348; XII/13-14, 1 iulie 1913, 450-453; Autorul a publicat și o lucrare specială, sprijinită de Astra, despre viața românilor transilvăneni din SUA, Ion Iosif Schiopul, *Emigrarea în America. De ce să nu mergem în America?* (Sibiu: Editura Asociațiunii, 1914).

⁹² „Cronici”, *Luceafărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 763-765.

⁹³ „Cronici”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 812-814.

⁹⁴ Nicolae Tcaciuc, „Rutenii”, *Luceafărul*, XIII/1, 1 ianuarie 1914, 12-19; XIII/2, 16 ianuarie 1914, 49-52.

Basarabiei⁹⁵, despre Rusia și Războiul Balcanic din 1877-1878⁹⁶ dar și o analiză istorică dedicată Bucovinei, urmărind situația românilor din provincie.⁹⁷

În momentul în care au început să apară probleme în Peninsula Balcanică, au fost publicate analize istorice dedicate Bulgariei, Serbiei, Muntenegrului, Greciei⁹⁸ și Albaniei.⁹⁹ Studiile au continuat cu o abordare istorică a Turciei și a conflictelor balcanice.¹⁰⁰ Tot în contextul războaielor balcanice din deceniu al doilea al secolului al XX-lea a apărut o descriere istorică a Dobrogei, axându-se pe granițele provinciei, susținând necesitatea extinderii teritoriale a României în zonă.¹⁰¹ Toate contribuțiile enumerate anterior au avut menirea de a crea o imagine cât mai concludentă asupra evenimentelor care se petreceau în momentul în care erau elaborate, remarcându-se astfel preocuparea de a-i familiariza pe cititori cu problematica și a evita să transmită doar informații simple. Acest gen de articole sunt, în opinia noastră, relevante pentru înțelegerea conceptului de educație prin intermediul presei de la începutul secolului al XX-lea.

Articolele de istorie, chiar dacă nu au fost foarte numeroase, au fost elaborate de nume care au devenit de referință în istoriografia românească, precum Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Nicolae Iorga și Vasile Pîrvan. Am constatat că studiile istorice au fost mai numeroase între anii 1902-1906, iar după intervalul cronologic menționat au devenit scurte informații, transformându-se în contribuții de popularizare. Mesajul lor a conținut o componentă educațională importantă, motiv pentru care am ales să ne ocupăm în prima parte a cercetării de ele, mai ales că au avut și menirea de a crea o conștiință istorică comună tuturor românilor, așa cum reiese și din dezideratul editorial înscris în articolele program ale periodicului.

Tot în cadrul studiilor istorice le-am subsumat și pe cele dedicate biografiilor. De-a lungul existenței sale, *Luceafărul* a publicat numeroase articole dedicate, în special, personalităților universale sau românești. Printre cele mai de seamă le putem enumera pe cele consacrate lui Émile Zola¹⁰², Jules Verne¹⁰³, Henrik Ibsen¹⁰⁴,

⁹⁵ S.D., „Răpirea Basarabiei”, *Luceafărul*, XI/22, 27 mai 1912, 394-396; Octav Minar, „Conta și Eminescu despre Basarabia”, *Luceafărul*, XI/22, 27 mai 1912, 397-398.

⁹⁶ N. Durnowo, „Rusia și războiul din Balcani. - Traducere după manuscrisul rus de Lt. Cezar Sfat -”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 687-688.

⁹⁷ Gheorghe Stoica, „O țară nenorocită”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 23-32; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/3, 1 februarie 1914, 91-93.

⁹⁸ „Statele din Balcani”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 652-666.

⁹⁹ C.S. Constante, „Albania și Albanezii”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 670-676; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 376.

¹⁰⁰ „Decadența Turciei... - O prorocire de Mazzini -”, *Luceafărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 93-96.

¹⁰¹ O.C.T., „Granițele Dobrogei”, *Luceafărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 105-108.

¹⁰² V.E. Moldovan, „Emil Zola. (1840-1902)”, *Luceafărul*, I/8, 15 octombrie 1902, 115-116.

¹⁰³ „Cronică”, *Luceafărul*, IV/7, 1 aprilie 1905, 159.

¹⁰⁴ Horia Petra-Petrescu, „Henric Ibsen. - Viața și operele lui -”, *Luceafărul*, V/11-12, 15 iunie 1906, 246-249.

Jan Urban Jarník¹⁰⁵, Lev Tolstoi¹⁰⁶, Mark Twain¹⁰⁷, Albrecht Dürer¹⁰⁸, Ioan Rațiu¹⁰⁹, Gheorghe Șincai¹¹⁰, Ion C. Brătianu¹¹¹, Aurel Vlad¹¹², Octavian Smigelschi¹¹³, George Barițiu¹¹⁴, Nicolae Grigorescu¹¹⁵, Alexandru Vlahuță¹¹⁶, Mihai Eminescu¹¹⁷, Ion Pop-Reteganul¹¹⁸, George Coșbuc¹¹⁹, Vasile Alecsandri¹²⁰, Andrei Bârseanu¹²¹,

¹⁰⁵ I.S., „Dr. Ioan Urban Jarnik”, *Luceafărul*, VII/14, 15 iulie 1908, 342-342; „Cronică”, *Luceafărul*, VII/19, 1 octombrie 1908, 469-470.

¹⁰⁶ Oct. C. Tăslăuanu, „Tolstoi”, *Luceafărul*, VII/24, 15 decembrie 1908, 567-583. Numărul era dedicat lui Tolstoi, fiind redat mai multe scrieri sau fragmente din operele sale.

¹⁰⁷ „Cronică”, *Luceafărul*, IX/9, 1 mai 1910, 230.

¹⁰⁸ „Cronică”, *Luceafărul*, X/8, 16 aprilie 1911, 196.

¹⁰⁹ Octavian Goga, „Dr. Ioan Rațiu”, *Luceafărul*, I/12, 15 decembrie 1902, 177-178.

¹¹⁰ L., „Meminisse Iuvabit”, *Luceafărul*, II/7, 1 aprilie 1903, 135-136.

¹¹¹ „Ion C. Brătianu”, *Luceafărul*, II/12-13, 1 iulie 1903, 214-216.

¹¹² „Cronică”, *Luceafărul*, II/12-13, 1 iulie 1903, 224.

¹¹³ Octavian Goga, „Esposiția de pictură a dlui Octavian Smighelschi”, *Luceafărul*, II/24, 15 decembrie 1903, 394-396; „Cronică”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 706-707.

¹¹⁴ Al. Ciura, „George Barițiu. (Cu ocazia dezvelirii monumentului)”, *Luceafărul*, III/8, 15 aprilie 1904, 171-172; Dr. I. Lupaș, „Gheorghe Barițiu”, *Luceafărul*, XI/20, 13 mai 1912, 361-367; Numărul era dedicat lui George Barițiu, de la nașterea căruia se împlineau 100 de ani. Primul articol era unul biografic.

¹¹⁵ Delavrancea, „Din viața lui Nicolae Grigorescu”, *Luceafărul*, IV/1, 1 ianuarie 1905, 6-8; Oct. C. Tăslăuanu, „Pictorul Grigorescu”, *Luceafărul*, IV/1, 1 ianuarie 1905, 20-21; Oct. C. Tăslăuanu, „Nicolae Ion Grigorescu”, *Luceafărul*, VI/15, 1 august 1907, 311-313; „Cronică”, *Luceafărul*, VI/15, 1 august 1907, 329; „Grigorescu”, *Luceafărul*, X/13-14, 1-16 iulie 1911, 293-307.

¹¹⁶ Sextil Pușcariu, „Vlahuță”, *Luceafărul*, IV/2, 15 ianuarie 1905, 36-39.

¹¹⁷ Ștefan Cacovean, „Eminescu la București în A. 1869/69”, *Luceafărul*, IV/3, 1 februarie 1905, 59-64; „Eminescu”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 287; I.L. Caragiale, „În Nirvana”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 288-290; Al. Vlahuță, „Amintiri despre Eminescu”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 291-292; Al. Ciura, „Geneza unei critici”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 292-294; E. Hodoș, „Frunze, flori și codru”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 297-300; Em. Gârleanu, „Ion Creangă și Mihail Eminescu”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 295-297; Ioan Slavici, „Eminescu-Omul”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 300-302; I. Borcia, „Cuvânt ocazional în amintirea lui Eminescu”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 302-304; „Cronică”, *Luceafărul*, VIII/13, 1 iulie 1909, 304-307. Ultimul număr îi era dedicat lui M. Eminescu; Oct. C. Tăslăuanu, „Mihail Eminescu”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 345-346; I. Agârbiceanu, „Eminescu”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 347-348; Octav Minar, „Veronica Micle și Eminescu”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 349-355; M. Sadoveanu, „Cum am cunoscut pe Eminescu”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 367-369; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/12, 16 iunie 1914, 375.

¹¹⁸ „Cronică”, *Luceafărul*, IV/7, 1 aprilie 1905, 161.

¹¹⁹ Oct. C. Tăslăuanu, „George Coșbuc. - Schiță biografică și bibliografică -”, *Luceafărul*, IV/8, 15 aprilie 1905, 183-184.

¹²⁰ „Alecsandri la părinți și la școală”, *Luceafărul*, IV/11, 1 iunie 1905, 223-225; „Scrisori”, *Luceafărul*, IV/11, 1 iunie 1905, 229-235; „Mărgărita. - Un episod din viața poetului -”, *Luceafărul*, IV/11, 1 iunie 1905, 236-237; „O pagină inedită. Amintiri din 1855”, *Luceafărul*, IV/11, 1 iunie 1905, 238-239; „Începuturile literare ale lui Alecsandri în franțuzește”, *Luceafărul*, IV/11, 1 iunie 1905, 240-241; Octav Minar, „Mistral și Alecsandri”, *Luceafărul*, XIII/6, 1 aprilie 1914, 189-192.

¹²¹ „Andrei Bârseanu. - Noul vicepreședinte al Asociațiunii -”, *Luceafărul*, IV/17, 1 septembrie 1905, 332; „Andrei Bârseanu”, *Luceafărul*, X/18, 16 septembrie 1911, 402-403.

Carol I¹²² și Regina Elisabeta a României¹²³, Sextil Pușcariu¹²⁴, Iosif Vulcan¹²⁵, Bogdan Petriceicu Hasdeu¹²⁶, Simion Bărnuțiu¹²⁷, Theodor Aman¹²⁸, Andrei Șaguna¹²⁹, Grigore Alexandrescu¹³⁰, Ion Creangă¹³¹, Titu Maiorescu¹³², August Treboniu Laurian¹³³, Aurel Vlaicu¹³⁴, Ion Luca Caragiale¹³⁵, Spiru Haret¹³⁶, Cezar Bolliac¹³⁷ și mulți alții. Biografiile au fost realizate cu ocazia diferitelor aniversări

¹²² I. Bianu, „Regele Carol și limba română”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 334-337.

¹²³ A.T. Maior, „Din viața reginei Carmen Sylva”, *Luceafărul*, V/13-16, 15 august 1906, 351-355; Oct. C. Tăslăuanu, „Carmen Sylva”, *Luceafărul*, III/2, 15 ianuarie 1904, 52-57; Marilina Bocu, „Regina”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 770-772; Carmen Sylva, „Cea mai frumoasă zi a anului”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 773-778; Carmen Sylva, „Gândiri și reflexiuni. - La jubileul de 60 de ani -”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 779-781; Carmen Sylva, „Cum s-a petrecut aniversarea mea de 60 de ani”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 782-786; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/24, 16 decembrie 1913, 815. Ultimul număr era dedicat Reginei Elisabeta a României fiind publicate mai multe articole memoriale, elaborate într-un stil laudativ, dar și descrieri ale ei, însoțite de numeroase fotografii ale Reginei și Regelui României.

¹²⁴ „Dr. Sextil Pușcariu”, *Luceafărul*, V/21-24, 15 decembrie 1906, 467-468.

¹²⁵ O.G., „Iosif Vulcan. - Un condei al vremurilor apuse”, *Luceafărul*, VI/17, 1 septembrie 1907, 359.

¹²⁶ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/17, 1 septembrie 1907, 378; M.I.L., „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, *Luceafărul*, VI/18, 15 septembrie 1907, 384-387.

¹²⁷ Dr. Ioan Rațiu, „Simion Bărnuțiu. (1808-1864)”, *Luceafărul*, VII/15, 1 august 1908, 355-365.

¹²⁸ O.C.T., „Pictorul Aman”, *Luceafărul*, VII/20, 15 octombrie 1908, 483-485.

¹²⁹ Gh. Tulbure, „Coloniile macedo-române din Ungaria și tinerețta metropolitului Șaguna”, *Luceafărul* VIII/5, 1 martie 1909, 99-103; VIII/6, 16 martie 1909, 129-133; I. Lupa ș., „Un centenar dela nașterea mitropolitului Șaguna”, *Luceafărul*, VIII/20, 15 octombrie 1909, 448-453; Gh. Tulbure, „Mitropolitului Șaguna ca scriitor bisericesc”, *Luceafărul*, VIII/20, 15 octombrie 1909, 453-457; „Audiența lui Șaguna la împăratul”, *Luceafărul*, VIII/20, 15 octombrie 1909, 458-459; „Din corespondența lui Șaguna”, *Luceafărul*, VIII/20, 15 octombrie 1909, 460-461. Ultimul număr era dedicat lui Andrei Șaguna.

¹³⁰ E. Lovinescu, „Grigore Alexandrescu”, *Luceafărul*, VIII/22, 16 noiembrie 1909, 510-511.

¹³¹ „Lui Ion Creangă”, *Luceafărul*, IX/1, 1 ianuarie 1910, 3; „Manuscrisele lui Ion Creangă”, *Luceafărul*, IX/1, 1 ianuarie 1910, 6. Tot numărul ere dedicat lui Ion Creangă de la moartea căruia se împlineau 20 de ani.

¹³² Oct. C. Tăslăuanu, „Un învățător al neamului. - Titu Maiorescu -”, *Luceafărul*, IX/5, 1 martie 1910, 109-114.

¹³³ „Cronică”, *Luceafărul*, IX/13-14, 1-16 iulie 1910, 351-352.

¹³⁴ Redacția, „Aviațiunea română. Invenția inginerului Vlaicu”, *Luceafărul*, IX/19, 1 octombrie 1910, 455-459; „Drumul unui cuceritor: Aurel Vlaicu”, *Luceafărul*, X/20, 16 octombrie 1911, 445-456; Octavian Goga, „Vlaicu”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 553-559; Zaharia Bărsan, „Aurel Vlaicu”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 560-564; „Aeroplanul lui Vlaicu”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 565-567; Aurel Vlaicu, „Impresii din vâzduh”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 567-569; I. Agârbiceanu, „În fața morții...”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 570-571; Ion Grecu, „Vestea morții lui Vlaicu la Orăștie”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 571-574; N. Iorga, „Aurel Vlaicu”, *Luceafărul*, XII/18-19, 1 oct. 1913, 574.

¹³⁵ „Caragiale”, *Luceafărul*, XI/7, 12 februarie 1912, 141; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/25, 17 iunie 1912, 455; Octavian Goga, „A murit Caragiale...”, *Luceafărul*, XI/26, 24 iunie 1912, 457-459; Al. Vlahuță, „Caragiale”, *Luceafărul*, XI/26, 24 iunie 1912, 465-466; „Cronici”, *Luceafărul*, XI/26, 24 iunie 1912, 470-472; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/26, 24 iunie 1912, 472.

¹³⁶ Dr. G. Oprean, „Spiru C. Haret”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 33-34.

¹³⁷ „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/1, 1 ianuarie 1914, 31.

sau decese. Se poate remarca faptul că au fost abordate atât personalitățile politice, cât și cele culturale, ultima categorie fiind mai numeroasă, plinuindu-se pe profilul editorial al periodicului.

Am remarcat faptul că revista *Luceafărul* a fost foarte atentă la conducerea României, publicând, în dese rânduri, articole și fotografiile ale Regelui, Reginei, dar și a moștenitorilor, ceea ce nu s-a întâmplat cu familia domnitoare a Imperiului Austro-Ungar. Nici prim-miniștri Ungariei sau Austriei nu au beneficiat de atenția acordată omologilor din România. Prezentarea biografiilor însoțite de fotografiile celor analizați a avut menirea de a-i face mai bine cunoscuți cititorilor.

Fiind apreciat ca un postulat general valabil faptul că presa a fost motorul principal al introducerii noilor cunoștințe și tehnologii în rândul populației¹³⁸, revista *Luceafărul* nu s-a desprins de aspect, publicând o serie de articole științifice care au acoperit o paletă largă de domenii. Astfel, au fost publicate contribuții analitice referitoare la: ideile teoretice dedicate economiei politice de Adam Smith¹³⁹; relația educație-bunătate și obscurantism-răutate¹⁴⁰; motivele de inspirație, punând accentul pe marile personalități care au influențat alte personalități¹⁴¹; opiniile marilor filozofi în legătură cu „erorile și adevărurile vieții”¹⁴² și spiritismul din punct de vedere filozofic.¹⁴³

Evoluționismul nu a lipsit din cadrul dezbaterii, într-o primă contribuție au fost prezentate ideile lui Darwin¹⁴⁴, au urmat abordări despre originea vieții pe pământ, bazate pe teoriile darwiniste puse în conexiune cu studiile biologice și antropologice.¹⁴⁵ Fizica a apărut și ea în dezbaterile revistei *Luceafărul*, prezentându-se relația dintre spațiu și timp.¹⁴⁶ Analizele sociologice au dezbătut problemele de echitate socială a femeilor cu bărbații¹⁴⁷, iar feminismul a fost destul

¹³⁸ Coman, *Introducere în sistemul mass-media*, 194.

¹³⁹ Ioan I. Lăpedatu, „Adam Smith”, *Luceafărul*, I/7, 1 octombrie 1902, 97-101; I/8, 15 octombrie 1902, 118-121; XII/9-10, 15 noiembrie 1902, 148-150; XII/11, 1 decembrie, 1902, 163-167; XII/12, 15 decembrie 1902, 179-184.

¹⁴⁰ Neli I. Cornea n. Misici, „Din preocupările moderne”, *Luceafărul*, I/11, 1 decembrie 1902, 161-162.

¹⁴¹ „Cronică”, *Luceafărul*, I/9-10, 15 noiembrie 1902, 159.

¹⁴² Valentin Bude, „Îndoiala sceptică și cea metodică (sau cartesiană)”, *Luceafărul*, II/20, 15 octombrie 1903, 323-324.

¹⁴³ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/9, 26 februarie 1912, 189-190; Un articol special a fost dedicat descrierii domeniului filozofic, „Cronici”, *Luceafărul*, XI/3, 15 ianuarie 1912, 75-77.

¹⁴⁴ „Cronică”, *Luceafărul*, VIII/6, 16 martie 1909, 142-143.

¹⁴⁵ Aurel Dobrescu, „Originea vieții pământene”, *Luceafărul*, X/15-17, 1911, 378-379; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/25, 17 iunie 1912, 455.

¹⁴⁶ G. Todica, „Spațiul și timpul”, *Luceafărul*, I/12, 15 decembrie 1902, 187.

¹⁴⁷ Neli Cornea n. Misici, „Educația etică”, *Luceafărul*, II/1, 1 ianuarie 1903, 7-8. Afirma că femeia nu este cu nimic mai prejos intelectual față de bărbați, doar educația îi diferențiază. Având acces la educație, femeile au devenit doctori, conferențieri, savanți, poetese etc. Era de părere că singurul mod de a ajunge la egalitate era reprezentat printr-o etică educațională, care să pună semnul de egalitate între femei și bărbați.

de des analizat, în principal, fiind urmărită condiția femeilor și drepturile pe care le obținuseră prin noua legislație.¹⁴⁸

Au fost evidențiate noile descoperiri ale timpului, precum materia radiantă ahaliu¹⁴⁹, producerea, în laborator, unei temperaturi de aproape minus 300 de grade Celsius¹⁵⁰, descrierea telegrafonului¹⁵¹, a fonografului fotopneumatic¹⁵², progresele realizate în cinematografie¹⁵³ etc.¹⁵⁴ Articolele au fost însoțite de imagini și scheme pentru a ajuta la exemplificarea problematicilor.

Un articol interesant a analizat rolul presei în societate, fiind considerată „mijlocul educativ al propagandei politice, culturale și naționale”, iar ziaristii erau descriși ca fiind unii din cei mai importanți propagatori ai noilor idei sociale, și „anonimi” care dezvoltau societatea în care își exercitau munca. Presa era apreciată ca fiind principalul „propagator al științei în rândul poporului”, ea fiind cea care a răspândit cunoașterea mult mai mult față de cărți, deoarece volumele circulau într-un cadru restrâns dedicat specialiștilor. Ziarul se adresa majorității, de aceea trebuia conceput pe înțelesul cât mai multor cititori. Prin intermediul presei era identificat mobilul care putea ajuta la câștigarea drepturilor naționale ale românilor din Ungaria, dar acest aspect necesita timp. Articolul s-a ocupat de rolul educativ al presei în societate, motivând și faptul că a devenit o evidență de care trebuia să se țină seamă.¹⁵⁵ Alte abordări legate de rolul presei au definit principalele scopuri ale sale, precum prezentarea actualității momentului¹⁵⁶ și contribuția adusă uniformizării limbii.¹⁵⁷

Fiind o revistă care se autodefinea ca fiind culturală, *Luceafărul* a susținut din plin contribuțiile dedicate mișcării culturale a românilor.¹⁵⁸ În ultimii ani ai apariției a apărut constant o rubrică dedicată culturii, în care au fost publicate informații legate de descrieri și prezentări referitoare la pictură, teatru, muzică¹⁵⁹, curente

¹⁴⁸ Justin Nestor, „Despre sexul frumos. - Conferință ținută cu ocazia unei serate literare a Casinei române din Blaj -”, *Luceafărul*, II/1, 1 ianuarie 1903, 14-17.

¹⁴⁹ G. Todica, „William Crookes”, *Luceafărul*, II/1, 1 ianuarie 1903, 11-12; II/2, 15 ianuarie 1903, 32-33.

¹⁵⁰ „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/4, 16 februarie 1914, 122-123.

¹⁵¹ „Cronici”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 334-336.

¹⁵² „Cronici”, *Luceafărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 677-678.

¹⁵³ „Cronici”, *Luceafărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 765-767.

¹⁵⁴ G. Todica, „Perspective”, *Luceafărul*, I/5, 1 septembrie 1902, 68-71; G. Todica, „Radiotelegrafia și fenomenele telepatice. - Studiu psihologic -”, *Luceafărul*, II/6, 15 martie 1903, 103-106.

¹⁵⁵ I. Lupaș, „Anonimii...”, *Luceafărul*, X/4, 16 februarie 1911, 73-75.

¹⁵⁶ „Cronică”, *Luceafărul*, X/4, 16 februarie 1911, 95.

¹⁵⁷ Sextil Pușcariu, „O scrisoare”, *Luceafărul*, II/7, 1 aprilie 1903, 124.

¹⁵⁸ „Cronică”, *Luceafărul*, X/1, 1 ianuarie 1911, 23.

¹⁵⁹ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/13, 25 martie 1912, 256-258; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 46; XII/2, 16 ianuarie 1913, 74; XII/5, 1 martie 1913, 172; XII/6, 16 martie 1913, 203-204; XII/9, 1 mai 1913, 302-303; XII/11, 1 iunie 1913, 362-363; XII/24, 16 decembrie 1913, 811-812; Gheorghe Duma, „Pictorul G. Petrașcu”, *Luceafărul*, XII/9, 1 mai 1913, 284-287; G. Duma, „Pictorul Theodorescu-Sion”, *Luceafărul*, XII/12, 16 iunie 1913, 373-376; „Cronici”, *Luceafărul*,

literare internaționale sau naționale¹⁶⁰, activitatea culturală a Astei¹⁶¹ sau cea a românilor din Bucovina¹⁶², apariția unor noi muzee¹⁶³ și dezbaterăa unor idei.¹⁶⁴ Toate cele enumerate au fost tratate într-un mod educativ.

În contextul războaielor balcanice, a fost des utilizat mesajul potrivit căruia intelectualii români trebuiau să se unească și să „realizeze o muncă culturală acută”, deoarece vor mai apărea situații în care conștiința națională va trebui „să iese la rampă”. În acest sens, elitele culturale din Transilvania aveau misiunea de a organiza „o muncă duminică de duminică, în fiecare cătun locuit de români”. Preoții și învățătorii erau cei vizați pentru a organiza prelegeri populare, citirea unor fragmente literare potrivite pentru sătenii români, să organizeze reprezentații teatrale și șezători culturale, să poarte discuții cu țărani și să le înțeleagă păsurile și nevoile. Țărani trebuiau convinși că „se lucra în interesul lor”, iar în momentul în care „vor ajunge la această convingere, propaganda culturală va fi îmbrățișată cu interes”. Elitele trebuiau să se facă bine înțelese, să fie clare în ceea ce privea temele pe care le tratau și scopul pe care-l urmăreau, iar entuziasmul, convingerea și conștiința față de importanța muncii depuse nu trebuia să le lipsească. Demersul trebuia dublat prin răspândirea presei și a cărților populare, care conturau acțiunea de „culturalizare națională”. Autorul era de părere că numai printr-o acțiune comună a preoților și învățătorilor români putea fi realizat „idealul cultural”.¹⁶⁵ Continuând pe tema de mai sus, în urma eșuării tratativelor româno-maghiare din 1914, *Luceafărul* afirma că membrii comitetul național român se convinseseră că singura

XIII/1, 1 ianuarie 1914, 27; XIII/2, 16 ianuarie 1914, 58-61; XIII/3, 1 februarie 1914, 93-94; XIII/4, 16 februarie 1914, 124-126; XIII/6, 16 martie 1914, 178-184; XIII/7, 1 aprilie 1914, 212-213; XIII/8, 16 aprilie 1914, 248-249; XIII/10, 16 mai 1914, 311-314; XIII/11, 1 iunie 1914, 340; XIII/12, 16 iunie 1914, 371-372; Oct. C. Tăslăuanu, „Sculptorul C. Medrea”, *Luceafărul*, XIII/4, 16 februarie 1914, 100-101.

¹⁶⁰ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/13, 25 martie 1912, 258-260; XI/23, 3 iunie 1912, 435-437; XI/25, 17 iunie 1912, 454; XI/27, 1 iulie 1912, 523-525; XI/28, 1 septembrie 1912, 561-563; XI/30, 15 octombrie 1912, 643-645; Sextil Pușcariu, „Grigore Alexandrescu. (1812-1885)”, *Luceafărul*, XI/33, 16 decembrie 1912, 745-749; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 110-112; XII/5, 1 martie 1913, 173-175; XII/7, 1 aprilie 1913, 236-237; XII/8, 16 aprilie 1913, 268-271; XII/9, 1 mai 1913, 301-302; XII/11, 1 iunie 1913, 360-362; XII/12, 16 iunie 1913, 394-396; XII/15-16, 1 august 1913, 512-513; D.N. Ciotori, „Rabindranath Tagore”, *Luceafărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 727-729; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/5, 1 martie 1914, 150-151; XIII/7, 1 aprilie 1914, 213-214; XIII/9, 1 mai 1914, 280-284; XIII/11, 1 iunie 1914, 334-335, 339-340; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/5, 1 martie 1914, 155-156.

¹⁶¹ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/18, 29 aprilie 1912, 342; XI/23, 3 iunie 1912, 420-422; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 112.

¹⁶² „Cronici”, *Luceafărul*, XI/21, 20 mai 1912, 389-391; XI/33, 16 decembrie 1912, 775-777; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 44-45; XIII/7, 1 aprilie 1914, 214-215.

¹⁶³ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/25, 17 iunie 1912, 453-454.

¹⁶⁴ „Cronici”, *Luceafărul*, XII/15-16, 1 august 1913, 513-515; Oct. C. Tăslăuanu, „Politica culturală”, *Luceafărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 601-602; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/5, 1 martie 1914, 151-154.

¹⁶⁵ Oct. C. Tăslăuanu, „Politica culturală”, *Luceafărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 601-602.

politică pe care o puteau urma era cea culturală, idee care fusese susținută de revistă și de gruparea tribunistă. Propaganda culturală și „trezirea conștiințelor” la sate, se putea realiza prin intermediul cărților, prelegerilor și organizare economică, fiind, de altfel, unica politică ce se putea și trebuia realizată.¹⁶⁶

De-a lungul timpului a fost susținută o rubrică de informare bibliologică, denumită „Bibliografie”. Chiar dacă informațiile din cadrul ei nu au fost la nivelul celei din revista *Transilvania*¹⁶⁷, a susținut și atras atenția despre apariția unor volume sau publicații periodice.¹⁶⁸ În câteva situații au fost publicate și recenzii ale unor lucrări nou apărute, atât literare, cât și istorice.¹⁶⁹ În timp, informațiile bibliografice și-au pierdut rubrica specială, fiind redată în cadrul rubricii „Cronică”, dar au cuprins aceleași seturi de contribuții, legate de apariția unor volume¹⁷⁰, publicații periodice¹⁷¹ și recenzii.¹⁷²

Tot în sprijinul lecturii a fost susținut îndemnul lui Nicolae Iorga, care a realizat o listă cu ce ar trebui să citească românii ardeleni. El era de părere că operele lui Mihai Eminescu nu trebuiau să lipsească din casa niciunui român, indicându-le și pe cele ale lui Ioan Slavici, Ion Creangă și Nicolae Gane, fără a uita cronicile istorice și revistele literare: *Convorbirile literare*, *Făt-Frumos* (Bârlad), *Luceafărul* și *Sămănătorul*.¹⁷³

Luceafărul a fost preocupat de felul în care se prezentau, din punct de vedere editorial, periodicele românești din Ungaria.¹⁷⁴ De asemenea, analizând revistele românilor din Ungaria, s-a ocupat și de forma lor grafică, fiind de părere că nu puneau preț pe aspectul editorial în care se prezentau publicului. Subliniau că revistele care se ocupau de artă și literatură aveau „îndatorirea de a cultiva gustul

¹⁶⁶ „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/4, 16 februarie 1914, 127.

¹⁶⁷ Vezi Alexandru Nicolaescu, *Universul bibliologic în paginile revistei Transilvania 1868-1918* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2020), 27-236.

¹⁶⁸ Al., „Bibliografie”, *Luceafărul*, I/1, 1 iulie 1902, 14-15; I/2, 15 iulie 1902, 14-15; „Cronică”, *Luceafărul*, VII/17, 1 septembrie 1908, 424-425; „Bibliografie”, *Luceafărul*, I/9-10, 15 noiembrie 1902, 159-160.

¹⁶⁹ „Bibliografie”, *Luceafărul*, I/8, 15 octombrie 1902, 127-128.

¹⁷⁰ „Cronică”, *Luceafărul*, IX/6, 16 martie 1910, 152; „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/22, 16 noiembrie 1913, 712; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/8, 16 aprilie 1914, 247-248.

¹⁷¹ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/10, 15 mai 1907, 210-211; „Cronică”, *Luceafărul*, IX/4, 16 februarie 1910, 102; „Cronici”, *Luceafărul*, XI/30, 15 octombrie 1912, 645; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/1, 1 ianuarie 1914, 32; XIII/3, 1 februarie 1914, 95.

¹⁷² „Cronică”, *Luceafărul*, X/12, 16 iunie 1911, 291. Scurte informații despre cartea lui Constantin Dobrogeanu Ghere, *Neoiobăgia* afirmând că în Transilvania nu prea fusese citită. Un sociolog maghiar, Huszadik Század afirma că dacă s-ar înlocui numele România cu Ungaria, s-ar putea crede că este vorba despre această din urmă țară. La final cerea ca lucrarea să fie tradusă în maghiară, sublinindu-se că dacă s-ar realiza traducerea, ar fi citită și de intelectualii români din Transilvania; G. Bogdan-Duică, „Ovreei. - Teoria lui Werner Sombart -”, *Luceafărul*, XI/11, 11 martie 1912, 229-232.

¹⁷³ N. Iorga, „Ce trebuie a se ceti? - Sfaturi Românilor din Ardeal -”, *Luceafărul*, IV/1, 1 ianuarie 1905, 4.

¹⁷⁴ *Luceafărul*, IX/23, 1 decembrie 1910, 571.

publicului și prin înfățișarea lor”. Problemele trebuiau rezolvate pentru că erau cele de care ținea educația estetică a publicului, de aceea erau permise erorile și militau pentru o mai mare atenție asupra formei grafice a publicațiilor.¹⁷⁵

Apărând ca o revistă a studenților români din capitala Ungariei, *Luceafărul* a fost preocupat, mai ales în primii ani ai existenței, de problemele specifice lor. Astfel, a fost descrisă experiența studenților români de la Budapesta, punându-se accentul pe problema cazării, care era scumpă, iar condițiile de locuit improprii¹⁷⁶, mersul în cărciumi¹⁷⁷, înstrăinarea celor plecați din satele natale¹⁷⁸, frecventarea universităților de către femei¹⁷⁹, cazuri de reușită prin intermediul studiului și sacrificiilor făcute de părinți.¹⁸⁰ A fost criticat faptul că studenții români nu s-au raliat crezului național așa cum se spera de la ei, fiind dați ca exemplu polonezii, cehii și slovacii, totodată a fost remarcat faptul că în ultimii ani Bucureștiul era preferatul studenților români din Transilvania.¹⁸¹ Nu au lipsit informațiile despre demonstrațiile studenților contra autorităților, risipite cu ajutorul organelor de forță ale statului.¹⁸² De cele mai multe ori abordările dedicate problemelor studenților au fost de factură literară, dar acest aspect nu scade din acuratețea creionării unor situații reale de care se loveau studenții români din Budapesta.

Fiind o publicație literară, a abordat din plin problemele legate de viața și activitatea scriitorilor. A fost abordată, în principal, problema literaților români din Transilvania, ideile dar și dezvoltarea scriiturii lor.¹⁸³ Redacția a încurajat publicarea creațiilor populare¹⁸⁴, ideea sprijinirii literaturii de către stat¹⁸⁵, informații despre disputele literare¹⁸⁶, dar și menirea scriitorilor în societate.¹⁸⁷

Problematica legată de finanțarea și susținerea scriitorilor nu a lipsit. În cadrul abordării a fost atacată finanțarea revistelor, subliniind că ele sunt slab susținute, iar

¹⁷⁵ „Cronică”, *Luceafărul*, X/1, 1 ianuarie 1911, 23-24.

¹⁷⁶ Simin, „După quartire”, *Luceafărul*, I/4, 15 august 1902, 56-57; *Luceafărul*, IV/15-16, 15 august 1905, 324.

¹⁷⁷ Simin, „Ilustre”, *Luceafărul*, I/6, 15 septembrie 1902, 91-92.

¹⁷⁸ Simin, „În capitală”, *Luceafărul*, I/3, 1 august 1902, 36-37; Simin, „În străini”, *Luceafărul*, I/7, 1 octombrie 1902, 102-104.

¹⁷⁹ „Studente”, *Luceafărul*, I/9-10, 15 noiembrie 1902, 139-140.

¹⁸⁰ Simin, „Promoție”, *Luceafărul*, I/12, 15 decembrie 1902, 185-186.

¹⁸¹ Un student, „Studențimea noastră”, *Luceafărul*, XI/16, 15 aprilie 1912, 298-300; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/8, 16 aprilie 1914, 250-251; T., „Pro domo”, *Luceafărul*, II/19, 1 octombrie 1903, 303-304.

¹⁸² „Cronică”, *Luceafărul*, II/7, 1 aprilie 1903, 138-139.

¹⁸³ Aurel Ciato, „Spre ideal - Conferință ținută cu ocazia seratei literare a tinerimii universitare din Cluj, la 20 Noemvrie 1901 -”, *Luceafărul*, I/4, 15 august 1902, 53-54.

¹⁸⁴ Oct. C. Tăslăuanu, „Literatura poporală”, *Luceafărul*, I/5, 1 septembrie 1902, 77-78.

¹⁸⁵ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/8, 19 februarie 1912, 173-174.

¹⁸⁶ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/13, 1 iulie 1907, 282; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 38-43; XII/23, 1 decembrie 1913, 762-763.

¹⁸⁷ Trad. de I.T. Lais, „Preocupările scriitorului. De Woodrow Wilson”, *Luceafărul*, XII/8, 16 aprilie 1913, 242-247.

abonații nu-și plătesc restanțele. De asemenea, la ziarele românești lucrau 2-3 redactori, pe când cele maghiare aveau 20-30 de angajați. În vreme ce, în străinătate articolele erau plătite, în ceea ce privește *Luceafărul*, acesta nu-și putea plăti contribuitorii, cu toate că era de părere că așa ar fi fost normal, dar pentru că nu beneficia de fonduri suficiente, nu puteau realiza astfel de plăți.¹⁸⁸

Modul în care erau apreciați scriitorii români în viață sau după moarte nu a fost eludat, afirmând că românii nu știau să-i cinstească așa cum se cuvenea. În paralel, au fost publicate exemple cu situația maghiarilor, despre care se spunea că au avut scriitori de valoare, precum romancierul Jókai Mór¹⁸⁹, subliniindu-se și faptul că ungerii știau să-și prețuiască personalitățile.¹⁹⁰ Situația era asemănătoare și în ceea ce-i privea pe artiști, fiind prezentat exemplul morții lui Nicolae Grigorescu, menționând că români nu știau să-și cinstească valorile nici când nu mai erau în viață, în contrapondere cu maghiarii sau germanii.¹⁹¹

Cu toate că a fost o revistă a elitei culturale, preocupările legate de viața țăranilor români din Transilvania nu au fost ocolite. În cadrul unor articole speciale sau fragmente literare au fost abordate problemele locuitorilor din mediul rural, precum cea legată de viața dificilă, dar și despre comasarea agricolă, insistându-se pe faptul că țăranii români înstăriți și-au pierdut cele mai bune terenuri agricole.¹⁹²

Un alt subiect, des invocat, a fost legat de organizarea băncilor populare și rolul pe care-l dețineau țăranii în cadrul lor. Autorul, Sextil Pușcariu, era de părere că acțiunile se aflau în mâinile preoților, notarilor, medicilor, avocaților și țăranilor înstăriți.¹⁹³ Abordările legate de organizarea băncilor sătești au continuat, încercându-se sprijinirea lor și marșând pe componenta națională, a susținut că românii trebuiau să le sprijine pe cele proprii.¹⁹⁴

O altă temă predilectă a fost legată de implicarea preoților și învățătorilor în dezvoltarea lumii rurale. De cele mai multe ori preoții au fost criticați pentru că nu se implicaseră atât de mult cât ar fi trebuit în problemele țăranilor români. Preotul era portretizat ca un „factor politic” pe care sătenii trebuiau să-l urmeze și să-i ceară și respecte sfaturile. Lupta lui contra arendașilor era subliniată, precum și cea contra notarului care-i nedreptăța pe români prin aplicarea discreționară a legilor.¹⁹⁵ Ideile emise de Octavian Goga au creat un val de reacții, autorul răspunzându-le criticilor care erau de părere că rolul preoților era unul dogmatic, pe când el insistă că, în acel

¹⁸⁸ Al., „Scriitorul și banii”, *Luceafărul*, III/1, 1 ianuarie 1904, 36-37.

¹⁸⁹ „Cronică și notițe”, *Luceafărul*, III/8, 15 aprilie 1904, 187-188.

¹⁹⁰ „Cronică”, *Luceafărul*, II/4, 15 februarie 1903, 78-79.

¹⁹¹ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/15, 1 august 1907, 329-330.

¹⁹² I. Agârbiceanu, „Badea Niculae”, *Luceafărul*, I/8, 15 octombrie 1902, 116-117.

¹⁹³ Sextil Pușcariu, „Scrisoarea II”, *Luceafărul*, II/12-13, 1 iulie 1903, 201.

¹⁹⁴ „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/8, 16 aprilie 1914, 251-252; XIII/9, 1 mai 1914, 284.

¹⁹⁵ Octavian Goga, „Chemarea preoțimii noastre”, *Luceafărul*, VI/2-3, 1 februarie 1907, 27-30.

moment, românii ardeleni aveau nevoie de un alt tip de preot, văzut ca un doctor al societății, iar mai târziu, în alte vremuri, condiția lui se putea schimba.¹⁹⁶

Dezvoltarea culturală a țărănimii a fost considerată benefică prin două inițiative ale Astrei, și anume: organizarea sistemului cooperatist și „Biblioteca poporală a Asociațiunii”. Cele două erau în strânsă legătură și îndreptate special către țărăimea românească din Transilvania.¹⁹⁷ Din acest motiv implicarea Astrei în dezvoltarea însoțirilor/cooperațiilor agricole¹⁹⁸ din Transilvania a fost urmărită de *Luceafărul*, publicând informații despre înființarea unor cooperații agricole în diverse sate și susținerea prelegerilor pentru organizarea lor¹⁹⁹, precum și articole teoretice despre modul de organizare, donații etc.²⁰⁰ Nu trebuie uitat faptul că Oct. C. Tăslăuanu era în același timp secretar al Astrei și redactor al organului oficial al societății culturale cu sediul în Sibiu.

Informații legate de Răscoala țărănească din 1907 din România au fost puține, fiind redată voalat.²⁰¹ La un moment dat au anunțat că în Transilvania circula o broșură semnată de Dimitrie Birăuțiu care-i incita pe țărani ardeleni la răscoală, considerată a fi o diversiune.²⁰²

Problema alcoolismului din mediul rural a revenit des în paginile periodicului, iar pentru combaterea flagelului erau de părere că preoții români trebuiau să se implice mai mult.²⁰³

Cea mai importantă luare de poziție și analiză a lumii rurale, dar și sprijinul pe care ar fi trebuit să-l primească din partea elitelor, a fost, fără îndoială, articolul lui

¹⁹⁶ O. Goga, „O deosebire”, *Luceafărul*, VI/6, 15 martie 1907, 110-111; „Cronică”, *Luceafărul*, VI/6, 15 martie 1907, 114-115; Octavian Goga, „Starea materială a preoților și protopopilor noștri”, *Luceafărul*, XI/15, 8 aprilie 1912, 281-284.

¹⁹⁷ Oct. C. Tăslăuanu, „Cărți pentru popor”, *Luceafărul*, X/2, 16 ianuarie 1911, 25-27.

¹⁹⁸ Pentru detalii legate de sistemul cooperatist dezvoltat de Astra la începutul secolului al XX-lea, vezi: Alexandru Nicolaescu, „Teoretizarea mișcării cooperatiste în paginile revistei *Transilvania* (1901-1914)”, *Transilvania*, serie nouă 6 (2016), 44-53; Alexandru Nicolaescu, „Astra și mișcarea cooperatistă din Transilvania. Principalele realizări (1900-1914)”, *Acta Musei Porolissensis XXXIX* (2017), 109-125.

¹⁹⁹ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/8, 15 aprilie 1907, 162; „Cronică”, *Luceafărul*, X/1, 1 ianuarie 1911, 22-23; X/2, 16 ianuarie 1911, 44; „Cronică”, *Luceafărul*, X/11, 1 iunie 1911, 265-266; Oct. C. Tăslăuanu, „Organizarea satelor noastre”, *Luceafărul*, X/9, 1 mai 1911, 197-200; „Cronică”, *Luceafărul*, X/12, 16 iunie 1911, 290-291; „Cronici”, *Luceafărul*, XI/6, 5 februarie 1912, 139-140; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/15, 8 aprilie 1912, 296; XI/18, 29 aprilie 1912, 342; XI/21, 20 mai 1912, 388-389; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/6, 16 martie 1913, 204-205.

²⁰⁰ Oct. C. Tăslăuanu”, „Organizarea economică a țărănimii”, *Luceafărul*, X/11, 1 iunie 1911, 245-249; Vasile C. Osvadă, „Mișcarea cooperativă. - Propuneri pentru întruparea și organizarea cooperației române din Ungaria, în legătură cu donațiunea d-lui Vasile Stroescu -”, *Luceafărul*, XI/11, 11 martie 1912, 214-219; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/12, 18 martie 1912, 240.

²⁰¹ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/7, 1 aprilie 1907, 137-138; VI/10, 15 mai 1907, 211-212.

²⁰² „Cronică”, *Luceafărul*, VI/17, 1 septembrie 1907, 380.

²⁰³ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/19-20, 15 octombrie 1907, 440-441; „Cronică”, *Luceafărul*, IX/2, 16 ianuarie 1910, 54.

Oct. C. Tăslăuanu, „Două culturi”.²⁰⁴ Acesta a generat un val de reacții imediat după ce a apărut, fiind apoi dezbătut în majoritatea lucrărilor care s-au ocupat de revista *Luceafărul*²⁰⁵, motiv pentru care nu dorim să reluăm dezbaterile, prezentând doar ideile care conțin un mesaj educațional adresat elitelor românești, de altfel, într-o lămurire referitoare la articolul său, autorul a subliniat acest aspect, pe care și-a dorit să-l transmită prin intermediul analizei sale.²⁰⁶

În cadrul articolului amintit, autorul afirma că, în ciuda dezvoltării elitelor românești, pentru țărani români se realizaseră puține aspecte din punct de vedere cultural și social, starea lor fiind aceeași ca în urmă cu mai multe secole. Era de părere că „unitatea culturală” reprezenta și o „unitate de interese”, afirmând că ea nu era posibilă la români deoarece trăiau în trei provincii „stăpânite de alții”, iar elitele se simțeau mai apropiate de elitele conducătoare, maghiare, germane sau ruse. Ideea principală a articolului era că românii aveau două culturi, împărțite în cea „a clasei stăpânitoare și cea a clasei stăpânite”. Era de părere că în toată Europa exista o separație între cultura poporului și cea a elitelor. Încerca să argumenteze existența celor două culturi prin exemplul României. Analizând cultura materială era de părere că, în Europa, diferențele erau generate de clasa țărănească, care se îmbrăca și manifesta diferit în funcție de țara în care trăia, în vreme ce elita cultă era asemănătoare atât în ceea ce privește vestimentația, cât și în tabieturi și mod de locuire. Dihotomia era posibilă pentru că elitele puseseră stăpânire pe stat și și creaseră legi speciale în acest sens, statele naționale fiind apreciate ca apărătoare ale conducătorilor. Elita administrativă era considerată coruptă, fără a generaliza însă, subliniind că exista și o elită cinstită, care și dorea realizarea reformelor benefice pentru majoritate. Diferența era evidențiată și prin intermediul limbii, pe când elita folosea o limbă cultă, țărănimea utiliza o „limbă poporală (mai exact dialecte populare), există o artă cultă și o artă poporală, cultul religios e altul la domni și altul la țărani și, în sfârșit, țărani își au științele lor deosebite de ale păturei culte!” Concluzionând era de părere că „avem cultura *internațională* a claselor stăpânitoare și culturile *naționale* ale țăranilor cari alcătuiesc diferitele popoare”.²⁰⁷ Cauza demarcației era identificată în ideile elitelor, numai aceștia puteau renunța la viața și puterea lor astfel încât totul să se poată contopii într-o „cultură națională”. Era de părere că situația descrisă pentru România, în care clasa conducătoare era diferită și nu se plia pe nevoile țăranilor, era aceeași și în Transilvania. Diferențierea dintre cele două clase se accentuase în ultimii 150-200 de ani, subliniind că unitatea culturală era „o ficțiune cărturărească”. Chiar dacă în Transilvania existau unii care afirmau că aici, față de România, cultura clasei educate era națională și mai

²⁰⁴ Oct. C. Tăslăuanu, „Două culturi - Cultura domnilor și cultura țăranilor -”, *Luceafărul*, VII/4, 15 februarie 1908, 59-64.

²⁰⁵ Cele mai importante au fost abordările din lucrările: Triteanu, *Luceafărul 1902-1920*, 29-36; Neață, *Luceafărul (1902-1914)*, 42-46; Popa, *Incursiuni în presa românească*, 106-108.

²⁰⁶ „Cronică”, *Luceafărul*, VII/6, 15 martie 1908, 133.

²⁰⁷ „Cronică”, *Luceafărul*, VII/6, 15 martie 1908, 60-63.

apropiată de țărănime, Oct. C. Tăslăuanu nu era de acord cu afirmația fiind de părere că elita era, în dese rânduri, tributară mediului educațional în care se formase și în care activa.

Cele mai numeroase articole dedicate țăranilor s-au referit la munca și metodele de „educare a poporului”, fiind puse în discuție, atât metodele, cât și practica și dorința lumii rurale de a achiesa la acest proces, luptându-se încă cu o mentalitate care se schimba destul de anevoios.²⁰⁸

Articolele dedicate călătoriilor²⁰⁹ au fost unele din cele mai eficiente și utile articole de educare prin intermediul presei ținând seama de faptul că posibilitățile de mobilitate ale românilor erau limitate. Atât cele care descriau Transilvania, cât și cele dedicate altor țări sau regiuni au fost însoțite de imagini și explicații, ajutând la o mai bună cunoașterea a spațiului geografic, locuitorilor și obiceiurilor. Revista a dezbătut și problema turismului, fiind de părere că trebuia preluată inițiativa sașilor, care călătoreau și realizau fotografii în zonele unde locuiau, pentru că numai astfel putea cunoaște și populația, mult mai bine, zona în care coabita. În acest sens, au fost publicate o serie de fotografii realizate pe traseul Turnu-Roșu – Râmnicu Vâlcea, realizate de Romul Popescu.²¹⁰ Același autor a publicat mai multe imagini care înfățișau și alte regiuni semnificative pentru români.²¹¹

Am constatat că Japonia a beneficiat de o mulțime de imagini și descrieri de călătorii. Un prim articol descria orașele Yokohama și Tokyo, accentul fiind pus pe îmbinarea modernismului european (dezvoltarea trenului, telegrafului, gărilor etc.) și tradiționalul japonez (casele din hârtie, folosirea lemnului pentru ornat etc.). Articolul conține foarte multe fotografii din cele două orașe.²¹² A urmat o descriere generalistă a Japonia, în care erau prezentate date geografice, despre port, ocupații, populație²¹³, artă²¹⁴, presă²¹⁵ și obiceiuri.²¹⁶ Numărul mare de contribuții dedicate Japoniei s-au datorat Otiliei de Cosmuța, care a realizat cele mai multe descrieri.²¹⁷ Din analiza articolelor dedicate Japoniei, se poate constata un mesaj educațional și

²⁰⁸ „Cronică”, *Lucașfărușul*, VII/21, 1 noiembrie 1908, 516; V.E. Drăgan, „Ospățul la românii din Veșel”, *Lucașfărușul*, I/6, 15 septembrie 1902, 81-84; I/9-10, 15 noiembrie 1902, 132-138; Tullius, „Satul meu. Strigoaia”, *Lucașfărușul*, I/7, 1 octombrie 1902, 107-108.

²⁰⁹ Pentru impactul și imaginarul creat de călătorii vezi: Alexandru Istrate, „Călătoria,” în *Enciclopedia Imaginarii din România*, coord. general Corin Braga, vol. III, *Imaginar istoric*, coord. Sorin Mitu (Iași: Polirom, 2020), 326-341.

²¹⁰ „Cronică”, *Lucașfărușul*, IX/10, 16 mai 1910, 262.

²¹¹ „Însemnări”, *Lucașfărușul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 679-680.

²¹² Otilia de Cosmuța, „Yocohama - Tochio”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 256-259.

²¹³ T. O. Cordu, „Japonia. Informațiuni asupra țării și poporului”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 260-263.

²¹⁴ Otilia de Cosmuța, „Despre arta japonezilor”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 268-270.

²¹⁵ M. Aegea, „Pressa japoneză”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 273-275.

²¹⁶ „Cronică și notițe”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 285-286.

²¹⁷ T., „O romincă în Japonia. Doamna Otilia de Cosmuța”, *Lucașfărușul*, III/14-16, 15 august 1904, 265.

mobilizator, care reiese din descrierea reușitei saltului modernizării Japoniei, fără a-și pierde însă specificul.²¹⁸

Au fost susținute descrierile de călătorii întreprinse în Grecia, urmărind surprinderea unor obiceiuri specifice zonei balcanice²¹⁹ sau descoperirea unor vestigii antice, precum cele din orașul Tanagra.²²⁰ O serie amplă a fost dedicată orașului Roma, pornind de la descrierile Colosseumului²²¹ și continuând cu Forumul Roman²²², Capitoliul²²³, Palatinul²²⁴, Forumurile imperiale²²⁵, Câmpul lui Marte²²⁶ și Termele lui Caracalla.²²⁷

Un articol despre o călătorie în țările scandinave s-a axat pe prezentarea muzeelor în aer liber Skansen și Muzeul Nordului.²²⁸ Alte impresii de călătorii au fost cele de la muntele sfânt²²⁹ și râul Iordan.²³⁰

Mai multe localități sau zone din Transilvania și România au beneficiat de prezentări ample, amintindu-le pe cele dedicate stațiunii Sângeorz-Băi²³¹, insulei Ada-Kaleh²³², orașelor Abrud²³³, Constanța²³⁴, călătoria de la Sibiu la Râmnicu Vâlcea²³⁵ sau Brașov²³⁶, Munții Făgărașului²³⁷, călătoria pe Marea Neagră până la

²¹⁸ Niall Ferguson, *Civilizația. Vestul și Restul* (Iași: Polirom, 2011), 194-197.

²¹⁹ G. Murnu, „Călătorii în Grecia”, *Lucașfărul*, III/21, 1 noiembrie 1904, 357-359.

²²⁰ „Călătorii în Grecia. II. La Tanagra”, *Lucașfărul*, IV/12, 15 iunie 1905, 252-255.

²²¹ G. Murnu, „Coloseul”, *Lucașfărul*, VI/6, 15 martie 1907, 101-105; G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VI/7, 1 aprilie 1907, 124-128.

²²² G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VI/9, 1 mai 1907, 167-173; VI/10, 15 mai 1907, 201-206.

²²³ G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VI/11, 1 iunie 1907, 215-219; VI/12, 15 iunie 1907, 240-244.

²²⁴ G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VI/13, 1 iulie 1907, 266-271; VI/14, 15 iulie 1907, 287-294; VI/17, 1 septembrie 1907, 362-367.

²²⁵ G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VI/19-20, 15 octombrie 1907, 420-425; VI/21, 1 noiembrie 1907, 455-461.

²²⁶ G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VII/6, 15 martie 1908, 120-124; VII/7, 1 aprilie 1908, 152-160.

²²⁷ G. Murnu, „Monumente antice din Roma”, *Lucașfărul*, VII/16, 15 august 1908, 384-390.

²²⁸ D.N. Ciotori, „Din serile scandinave”, *Lucașfărul*, VIII/6, 16 martie 1909, 134-136; VIII/11, 1 iunie 1909, 246-250.

²²⁹ Marilina Bocu, „Pe Via Dolosora. În grădina Ghetsemani. - Urcând Calvarul. - Cele patrusprezece stațiuni - Golgota. - Sfântul Mormânt”, *Lucașfărul*, XII/17, 1 septembrie 1913, 536-539; XII/20, 16 octombrie 1913, 612-617.

²³⁰ Marilina Bocu, „La râul Iordanului”, *Lucașfărul*, XIII/1, 1 ianuarie 1914, 7-11.

²³¹ M. Aegea, „O stațiune balneară română. - Băile dela Sângeorgiu”, *Lucașfărul*, IV/10, 15 mai 1905, 212-213.

²³² G.C. Ionescu, „Ada-Kaleh”, *Lucașfărul*, IV/23-24, 15 decembrie 1905, 493-494.

²³³ „Cronică”, *Lucașfărul*, X/22, 16 noiembrie 1911, 513-514.

²³⁴ Ioan Adam, „Constanța pitorească”, *Lucașfărul*, VII/7, 1 aprilie 1908, 144-146; Ioan Adam, „Împrejurimile Constanței”, *Lucașfărul*, VII/11-12, 277-280.

²³⁵ Teodor Romul Popescu, „Câteva frumuseți ale pământului românesc”, *Lucașfărul*, IX/13-14, 1-16 iulie 1910, 311-327; IX/15-16, 1-16 august 1910, 359-375.

Constantinopol și returnul la Constanța²³⁸ sau notele de călătorie în Bucovina.²³⁹ Toate descrierile au fost ample, prezentând portul, ocupațiile, locurile, monumentele și câteva istorii ale zonelor, referindu-se, în special, la românii din regiune, dar au fost redată și informații despre vecinii lor sași și maghiari.

Chiar dacă nu ne propunem să analizăm în detaliu abordările politice ale revistei *Luceafărul*, vom prezenta mai jos câteva din tematicile mobilizatoare sau cele care au avut un mesaj de educație politică, incluzând aici contribuțiile descriptive ale unor idei și curente politice. Subliniem faptul că, în primii ani ai existenței, periodicul nu a publicat articole politice, acestea apărând, așa cum am menționat în cadrul analizei articolelor program, doar în ultimii ani editoriali, dar și atunci au fost destul de puțin timp susținute. Cu toate acestea au dezbătut unele din cele mai arzătoare probleme ale românilor din Transilvania, ocupându-se, în principal, cu prezentarea și comentarea situației politice din perioada respectivă.

Mesajele politice mobilizatoare au fost susținute în momentul rememorării unor evenimente istorice, de exemplu cel dedicat Unirii din 1859, în cadrul căruia, autorul, Oct. C. Tăslăuanu, lansa, subliminal, mesajul că reprezintă „doar prima unire” a românilor, iar în curând urma și „a doua unire”.²⁴⁰

În general, articolele politice au prezentat scurte informații despre alegerile perioadei, evoluția campaniilor electorale și ingerințele autorităților în cadrul procesului electoral²⁴¹, rezultatele obținute de români și scurte biografii ale deputaților.²⁴² Tot din punct de vedere politic au fost tratate și atitudinile politicienilor maghiari față de români²⁴³ și luările de poziție ale parlamentarilor români față de cele jignitoare²⁴⁴, ajungându-se la concluzia că presa celor două națiuni avea un aport mare în escaladarea unor dispute.²⁴⁵ Pe același considerent au fost evidențiate ingerințele autorităților maghiare în viața românilor din

²³⁶ T.R. Popescu, „Excursiuni în Munții Cibinului, Făgărașului și Brașovului”, *Luceafărul*, X/19, 1 octombrie 1911, 421-429.

²³⁷ Teodor Romul Popescu, „Excursiuni în Munții Făgărașului”, *Luceafărul*, X/21, 1 noiembrie 1911, 475-486.

²³⁸ S. Secula, „Dintr’o călătorie”, *Luceafărul*, VI/11, 1 iunie 1907, 250-253; VI/14, 15 iulie 1907, 301-306.

²³⁹ C. Sandu-Aldea, „Note de drum”, *Luceafărul*, IX/18, 16 septembrie 1910, 436-441; „Un popas in Bucovina. - Impresiile unui călător -”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 690-693.

²⁴⁰ Oct. C. Tăslăuanu, „Unire”, *Luceafărul*, VIII/4, 16 februarie 1909, 75.

²⁴¹ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/10, 15 mai 1907, 211.

²⁴² „Cronică”, în *Luceafărul*, IV/4, 15 februarie 1905, 97-98; „Deputații noștri - Date biografice -”, *Luceafărul*, V/11-12, 15 iunie 1906, 238-243; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 332-334.

²⁴³ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/6, 15 martie 1907, 115; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/7, 1 aprilie 1914, 218.

²⁴⁴ „Cronică”, *Luceafărul*, VI/10, 15 mai 1907, 212; VI/11, 1 iunie 1907, 235.

²⁴⁵ „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/2, 16 ianuarie 1914, 58.

Transilvania²⁴⁶ fiind descrise procesele politice în care au fost implicați românii de către autoritățile maghiare, procese care erau considerate fabricate.²⁴⁷

Călătoriile politicianilor din România prin Transilvania au fost des remarcate, precum cea a lui Ferdinand, Maria și Ion I.C. Brătianu care au trecut prin Sibiu.²⁴⁸ Cumpărarea și mutarea în România de Ion I.C. Brătianu a bisericii lui Horia în anul 1907²⁴⁹ a generat o dezbatere legată de realizarea unei colaborări între Astra și Comisia Monumentelor din România, fiind de părere că se putea ajunge la un acord privind întreținerea și păstrarea monumentelor românești din Transilvania.²⁵⁰

Tot din perspectivă politică, a fost analizată speranța românilor din Regatul România, care vedeau în românii ardeleni pe izbăvitorii morali ai metehnelor politice și sociale din Regat. Cu toate acestea, presa românească din Transilvania era de părere că ardelenii nu trebuia să se implice în problemele politice ale „țării”. Dezbaterea avusese loc între Nicolae Iorga și Ioan Slavici.²⁵¹ Continuând ideea, reprezentanții *Lucașfărului* erau contrariați de limbajul presei din România, acolo unde calomnierea adversarilor politici devenise ceva obișnuit, fiind de părere că este de preferat o cenzură a presei față de un astfel de „limbaj balcanic”.²⁵² Abordarea situației românilor din Transilvania de către politicienii și presa din România a fost condamnată, fiind de părere că nu se discutau problemele lor atât de mult cât ar fi trebuit²⁵³, deplângând slaba informare și cunoaștere a realităților românilor ardeleni de către cei din Regatul România.²⁵⁴

Chiar dacă sunt destul de slab reprezentate, am identificat și un segment de articole în care anumite concepte au fost descrise, precum cel de socializare a conștiințelor²⁵⁵; rolul literaților în politică și în susținerea doctrinelor politice²⁵⁶; problematica votului universal și faptul că elitele culturale și politice trebuiau să renunțe la orgoliile personale și să-i reprezinte pe țărani care îi aleseseră.²⁵⁷

²⁴⁶ „Cronică”, *Lucașfărul*, VI/11, 1 iunie 1907, 235; Ulysse, „Atentatul dela Oradea-mare”, *Lucașfărul*, XI/8, 19 februarie 1912, 161-163; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/8, 19 februarie 1912, 176; Cronică”, *Lucașfărul*, VII/23, 1 decembrie 1908, 560-561.

²⁴⁷ „Însemnări”, *Lucașfărul*, XIII/9, 1 mai 1914, 284; „Însemnări”, în *Lucașfărul*, XI/7, 12 februarie 1912, 159; XI/11, 11 martie 1912, 224.

²⁴⁸ „Cronică”, *Lucașfărul*, VI/14, 15 iulie 1907, 307.

²⁴⁹ „Cronică”, *Lucașfărul*, VIII/7, 1 aprilie 1909, 166.

²⁵⁰ „Cronică”, *Lucașfărul*, VIII/8, 16 aprilie 1909, 189-190.

²⁵¹ „Cronică”, *Lucașfărul*, VI/16, 15 august 1907, 353.

²⁵² „Cronică”, *Lucașfărul*, VI/19-20, 15 octombrie 1907, 438-439.

²⁵³ Y, „E rândul nostru acum...”, *Lucașfărul*, XI/30, 15 octombrie 1912, 609-610; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/30, 15 octombrie 1912, 647.

²⁵⁴ „Cronici”, *Lucașfărul*, XI/12, 18 martie 1912, 237.

²⁵⁵ „Cronică”, *Lucașfărul*, VII/22, 15 noiembrie 1908, 538.

²⁵⁶ „Cronică”, *Lucașfărul*, IX/7, 1 aprilie 1910, 179; „Cronică”, *Lucașfărul*, X/23, 16 decembrie 1911, 560; Sextil Pușcariu, „Grupări literare și idei politice”, *Lucașfărul*, XI/1, 1 ianuarie 1912, 21-24; XI/2, 7 ianuarie 1912, 41-43; XI/3, 15 ianuarie 1912, 71-72; XI/6, 5 februarie 1912, 128-135.

²⁵⁷ „Cronici”, *Lucașfărul*, XI/23, 3 iunie 1912, 337-439; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/27, 1 iulie 1912, 526-527; XI/28, 1 septembrie 1912, 568.

Lipsa educației naționale, a fost pusă în legătură cu fenomenul prin care profesorii și o parte a celor înstăriți, se îndepărtau de popor, o parte emigrau în România, iar o altă parte coabitau cu statul maghiar.²⁵⁸ În acest ultim context erau condamnați oamenii politici sau de cultură români din Transilvania pentru faptul că acceptaseră să colaboreze cu autoritățile maghiare, de regulă prin ocuparea unor posturi oferite ca răsplată.²⁵⁹

Problemele școlare au fost analizate din punct de vedere politic, precum legislația școlară din 1907 și aplicarea ei²⁶⁰, legislația din perioada imediat următoare²⁶¹, dar și interpretarea statisticilor școlare din Ungaria în funcție de naționalitate.²⁶²

Situația politică a perioadei a fost și ea prezentată. Nu a fost eludată actualitatea de la București²⁶³, precum nici ideile legate de politica externă a României²⁶⁴, prezentarea reformelor pe care Partidul Național Liberal dorea să le implementeze în viitor și anume: colegiul unic electoral, exproprierea și impozitul progresiv pe venit. Reformele erau considerate nu numai benefice ci și utile datorită sacrificiilor realizate de populație în timpul campaniei din Bulgaria desfășurată în timpul celui de-Al Doilea Război Balcanic.²⁶⁵

În mai multe rânduri, a fost abordată situația drepturilor garantate de statul maghiar naționalităților componente, revenind, de cele mai multe ori, la discuțiile despre autonomie, drepturi școlare și politice.²⁶⁶ În acest context a fost analizată situația Austro-Ungariei și criza prin care trecea după 1867. Statul era considerat unul eșuat pentru că legile nu se aplicau în spiritul și litera lor, constructul statal fiind considerat anacronic, încă de la formare. Toate cele enumerate făceau să apară

²⁵⁸ „Cronică”, *Luceafărul*, VIII/4, 16 februarie 1909, 93.

²⁵⁹ „Cronică”, *Luceafărul*, IX/4, 16 februarie 1910, 101; „Note oportuniste în politica noastră”, *Luceafărul*, XI/14, 1 aprilie 1912, 265-267; „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/15, 8 aprilie 1912, 294-295; XI/16, 15 aprilie 1912, 311; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/5, 1 martie 1914, 156; I.G., „«Incidentul» Vasile Mangra”, *Luceafărul*, XIII/10, 16 mai 1914, 285-286.

²⁶⁰ Dr. Onisifor Ghibu, „Situația învățământului nostru primar”, *Luceafărul*, X/4, 1 martie 1911, 97-99; Onisifor Ghibu, „Școala românească din Ungaria în anul 1911”, *Luceafărul*, XI/6, 5 februarie 1912, 121-123; XI/7, 12 februarie 1912, 145-147; XI/8, 19 februarie 1912, 166-167; XI/9, 26 februarie 1912, 178-180; Gh. Pădure, „Contra legii Apponyi”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 209-211; Gheorghe Stoica, „Lex Apponyi”, *Luceafărul*, XII/8, 16 aprilie 1913, 249-257; A. Esca, „Mântuirea școalelor și băncile”, *Luceafărul*, XII/10, 16 mai 1913, 305-309; Gh. Pădure, „Lupta contra legii Apponyi”, *Luceafărul*, XII/13-14, 1 iulie 1913, 416-420.

²⁶¹ Dr. M. Crăiniceanu, „Noul asalt împotriva culturii românești”, „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/4, 16 februarie 1913, 113-117; Dr. Ion Mateiu, „Soarta școalelor noastre. Constatări și propuneri”, *Luceafărul*, XII/9, 1 mai 1913, 273-279; „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/7, 1 aprilie 1914, 215-217; Dr. M. Crăiniceanu, „Sașii și legile școlare”, *Luceafărul*, XIII/10, 16 mai 1914, 338-339; O. Sima, „Cronici”, *Luceafărul*, XI/13, 25 martie 1912, 260-262; XI/14, 1 aprilie 1912, 277.

²⁶² „Cronică”, *Luceafărul*, X/6, 16 martie 1911, 143-144.

²⁶³ „Cronici”, *Luceafărul*, XI/2, 7 ianuarie 1912, 57-58; XI/15, 8 aprilie 1912, 292-293.

²⁶⁴ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 238.

²⁶⁵ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 647-648; XII/21, 1 noiembrie 1913, 679.

²⁶⁶ „Însemnări”, *Luceafărul*, XI/10, 4 martie 1912, 206-207.

în cadrul statului curente centrifuge, în principal datorate statelor naționale care înconjurau Imperiul și-l forțau să cheltuiască resurse și idei nesfârșite pentru a le combate. Politicile coercitive au fost realizate prin consolidarea puterii centrale, slăbirea autonomiei administrative și stratificarea treptată a administrației, precum și prin consolidarea puterii armate. Toate resursele au marșat pe aspectele menționate anterior, în vreme ce acordarea drepturilor electorale, dezvoltarea materială a țărănimii sau cea industrială au rămas în urmă.²⁶⁷ Cauza era pusă în directă legătură cu situația naționalităților, bazându-se pe libera dezvoltare a lor din punct de vedere cultural și economic, în cadrul unui stat multinațional.²⁶⁸ Continuând dezbaterea, au fost preluate anumite idei ale presei de la Budapesta, care identifica limba, evident cea maghiară, cu națiunea, fiind de părere că națiunea nu poate exista în afara granițelor lingvistice. Autorul articolului din *Lucașfărul*, era de părere că preceptele trebuiau aplicate și românilor, precum și celorlalte naționalități din Imperiu.²⁶⁹

Evenimentele din Balcani de la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea au fost amplu analizate în paginile *Lucașfărului*, urmărindu-se poziționarea României și a Austro-Ungariei față de desfășurarea lor²⁷⁰, prezentarea situației, cu unele reverberații istorice dar și geostrategice, legate de evoluția celor două conflicte și implicarea României în timpul celei de-a doua conflagrații.²⁷¹ Știrile s-au referit la atitudinea politicianilor români²⁷², campania Armatei Române în Bulgaria²⁷³, Pacea de la București și rezultatele ei.²⁷⁴

²⁶⁷ „Cronici”, *Lucașfărul*, XII/11, 1 iunie 1913, 359-360.

²⁶⁸ „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/33, 16 decembrie 1912, 781-782.

²⁶⁹ „Însemnări”, *Lucașfărul*, XIII/11, 1 iunie 1914, 341.

²⁷⁰ „Cronici”, *Lucașfărul*, XI/29, 1 octombrie 1912, 604-605; Dr. Ioan Mihu, „Păreri despre războiul din Balcani”, *Lucașfărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 698-706; Oct. C. Tăslăuanu, „Monarhia habsburgică și Rusia”, *Lucașfărul*, XI/32, 1 decembrie 1912, 713-715; „Cronici”, *Lucașfărul*, XII/13-14, 1 iulie 1913, 453-454; P. Papazissu, „În ajunul războiului. - Impresii de un martor ocular -”, *Lucașfărul*, XII/17, 1 septembrie 1913, 524-529; Gheorghe Murnu, „Evenimentele din Balcani și Aromâni”, *Lucașfărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 649-653.

²⁷¹ „Cronici”, *Lucașfărul*, XI/30, 15 octombrie 1912, 639-642; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 712; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XI/32, 1 decembrie 1912, 742-743; „Însemnări”, *Lucașfărul*, XII/3, 1 februarie 1913, 112; Oct. C. Tăslăuanu, „Silistra”, *Lucașfărul*, XII/11, 1 iunie 1913, 337-338; „Informațiuni”, *Lucașfărul*, XII/11, 1 iunie 1913, 365-366; „În drum spre împlinirea idealelor noastre. - Scene de pe câmpul de război al României -”, *Lucașfărul*, XII/17, 1 septembrie 1913, 530-533; P. Papazissu, „Spre Cresna”, *Lucașfărul*, XII/20, 16 octombrie 1913, 607-610; „Scrisori din Campanie”, *Lucașfărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 655-657; P. Papazissu, „Dealungul Perimului”, *Lucașfărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 663-664; Z. Bârsan, „Nici o bucurie fără jale”, *Lucașfărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 666-668.

²⁷² T. Codru, „Titu Maiorescu”, *Lucașfărul*, XII/15-16, 1 august 1913, 510-512.

²⁷³ „Însemnări”, *Lucașfărul*, XII/13-14, 1 iulie 1913, 455; P. Papazissu, „Cuprinderea orașului Seres”, *Lucașfărul*, XII/22, 16 noiembrie 1913, 700-702; P. Papazissu, „Pe câmpia Dramei”, *Lucașfărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 724-726.

²⁷⁴ „Însemnări”, *Lucașfărul*, XII/15-16, 1 august 1913, 516-518.

În urma celui de-Al Doilea Război Balcanic, în paginile *Luceafărului* au apărut informații potrivit cărora se întâmplase un fenomen special, și anume acela de unitate a tuturor românilor, modificarea granițelor Regatului România fiind percepută ca o modificare incipientă²⁷⁵, iar situația creată întrevedea „sâmburele unei conflagrații universale”.²⁷⁶ Tot pe baza evenimentului menționat, Constantin Stere lua în dezbatere problemele vitale ale României, precum dihotomia dintre țărănime și elita culturală. În acest context, dezvoltarea școlilor și acordarea votului universal erau reformele care nu mai necesitau întârziere, deoarece de ele depindea reformarea statului, fiind considerate mult mai bine dezvoltate în statul Bulgar, care avea mai multe școli ca România, motiv pentru care ajunsese să fie lăudat de alte state în timpul crizei balcanice.²⁷⁷ Simion Mehedinți era de părere că doar idealul național al românilor putea duce la dezvoltarea și unirea din toate punctele de vedere a românilor.²⁷⁸ Pe marginea conflictului din Balcani și implicarea României în cazul celei de-a doua conflagrații, s-a discutat mult despre acordarea de drepturi țărănilor, prin implementarea votului universal și dezvoltarea sistemului educațional în încercarea de eradicare a analfabetismului. De asemenea, țărănimea, dar și românii din jurul României, trebuiau să spere la o nouă viață socială, culturală și economică, prin implicarea mai activă a factorilor politici în dezvoltarea societății.²⁷⁹

Un amplu articol, publicat la începutul anului 1913, a dezbătut problema înțelegerii politice a românilor cu maghiarii, Oct. C. Tăslăuanu fiind de părere că cele două naționalități, împreună cu germanii, erau singurele care puteau crea „un zid de apărare contra slavilor”. În momentul în care războiul dintre Rusia și Austro-Ungaria părea iminent, cheia era identificată în înțelegerea celor două națiuni vecine. Prima problemă era identificată în abandonarea politicii de maghiarizare și să fie adoptată legislația autonomiilor naționale pentru toate popoarele Monarhiei. Pentru garantarea drepturilor, solicita modificarea Constituției și reformarea din temelii a Imperiului. Pentru a nu destabiliza structura statală, reformele urmau a fi realizate lent. În ceea ce-i privea pe români, publica 17 deziderate minimale pentru ajungerea la un acord cu partea maghiară, cerințele nu erau noi, ele fiind cuprinse în programele politice anterioare ale românilor. Oct. C. Tăslăuanu, era de părere că, îndeplinindu-se și garantându-se drepturile românilor, se putea schița o înțelegere între unguri și români.²⁸⁰

²⁷⁵ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/4, 16 februarie 1913, 143-144.

²⁷⁶ Octavian Goga, „An nou-vremuri nouă”, *Luceafărul*, XII/1, 1 ianuarie 1913, 1-4; „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/2, 16 ianuarie 1914, 61-62.

²⁷⁷ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 238-239; Dr. Pavel Roșca, „Spre un ideal”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 651.

²⁷⁸ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/7, 1 aprilie 1913, 239.

²⁷⁹ „România nouă”, *Luceafărul*, XII/17, 1 septembrie 1913, 521-522.

²⁸⁰ Oct. C. Tăslăuanu, „Românii și Ungurii”, *Luceafărul*, XII/2, 16 ianuarie 1913, 49-52.

Tratativele românilor cu guvernul maghiar condus de contele István Tisza, din anul 1914, au fost amplu prezentate de *Luceafărul*. Discursul a fost de respingere și de considerare că înțelegerea dorită ar fi fost în avantajul maghiarilor și net în defavoarea românilor.²⁸¹ Eșecul tratativelor a foste prevestit, enumerarea acțiunilor similare din trecut, mai ales cele de după anul 1848, și care mai devreme sau mai târziu eșuaseră, cauza fiind identificată în încercarea părții maghiare de a-i amăgi pe români cu promisiuni neonorate ulterior.²⁸² A fost subliniat faptul că, nici o parte a elitei maghiare nu era de acord cu această înțelegere.²⁸³ Ruperea tratativelor²⁸⁴ și luările de poziție ale elitei politice românești au fost, la rândul lor, subliniate.²⁸⁵

Nu au lipsit contribuțiile legate de situația politică a românilor basarabeni²⁸⁶ și bucovineni.²⁸⁷

Concluzii

În urma cercetării articolelor cu mesaje educaționale am constatat că au abordat subiecte diverse, de interes pentru românii de la începutul secolului al XX-lea. În cadrul studiilor istorice publicate de *Luceafărul* am identificat o preocupare legată de condiția femeii, atât pentru momentul în care erau elaborate studiile, cât și analize dedicate epocilor trecute, cu mențiunea că luările de poziție nu au fost, întotdeauna, de susținere a mișcării feministe. Contribuțiile legate de istoria românilor au avut în vedere abordări strict istorice, dar au cuprins și o componentă rememorativă, în cadrul lor a fost condamnată mentalitatea românească legată de faptul că ei nu își respectau, așa cum se cuvenea, personalitățile. În contrapondere, a fost condamnat festivismul, discursurile patriotarde și plăcerea distracției asociată cu orice eveniment mărunț. Un mesaj educațional au cuprins și studiile dedicate istoriei bisericii și școlilor românilor din Transilvania, cele dedicate arheologiei, dar și cele care au avut scopul de a populariza institutele de credit, societățile și reuniunile culturale românești. Interesant de subliniat este modul în care au fost redate informațiile transmise de unele personalități ale culturii românești prin conferințele lor susținute în toată Europa, și anume, acestea au fost rescrise pe înțelesul mării majorități a cititorilor, renunțând la limbajul de specialitate.

²⁸¹ Gh. Pădure, „Un fals steag de pace”, *Luceafărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 713-714; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/23, 1 decembrie 1913, 767-768; Gh. Pădure, „Primejdia «împăcării»”, *Luceafărul*, XIII/3, 1 februarie 1914, 65-67; Un ofițer în rezervă, „Chestia noastră militară”, *Luceafărul*, XIII/6, 16 martie 1914, 157-160.

²⁸² „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/1, 1 ianuarie 1914, 26-27; Dr. S. Dragomir, „Încercări de înțelegere între Români și Unguri”, *Luceafărul*, XIII/2, 16 ianuarie 1914, 33-35.

²⁸³ „Cronici”, *Luceafărul*, XIII/3, 1 februarie 1914, 90-91.

²⁸⁴ „Tratativele de pace”, *Luceafărul*, XIII/4, 16 februarie 1914, 97-99.

²⁸⁵ „Însemnări”, *Luceafărul*, XIII/6, 16 martie 1914, 186.

²⁸⁶ Ioan Cortescu, „Starea social a Românilor basarabeni”, *Luceafărul*, XI/31, 16 noiembrie 1912, 688-689; „Cronici”, *Luceafărul*, XII/17, 1 septembrie 1913, 548-549.

²⁸⁷ „Însemnări”, *Luceafărul*, XII/21, 1 noiembrie 1913, 678-679.

Procedeul este surprinzător, dacă ținem seama de faptul că *Luceafărul* nu era o revistă dedicată publicului larg, ci un periodic al elitelor culturale.

În scopul diseminării informațiilor, au fost publicate articole despre situațiilor românilor din Balcani, Basarabia și Bucovina, în care a fost abordată conviețuirea lor cu vecinii. De asemenea, emigrarea românilor din Transilvania în SUA sau România, precum și o serie de biografii ale personalităților culturii universale sau românești s-au bucurat de spațiu larg în paginile periodice cercetate. În ciuda caracterului declarat cultural și literar, au fost publicate și articole dedicate științei, cercetări care s-au axat pe teme sociale, de economie politică, fizică, fără a eluda descrierea noilor descoperiri ale timpului. Rolul presei în societate și, mai ales, importanța sa în educarea publicului cititor a fost dezbătută în paginile *Luceafărului*. Nu au lipsit nici articole dedicate mișcărilor culturale, ideilor etc. În contextul celui de-al doilea război balcanic, în revista condusă de Oct. C. Tăslăuanu a fost dezbătută destul de des problema unității culturale a românilor, considerând că elitele trebuiau să realizeze dezideratul prin intermediul culturalizării satelor.

Articolele dedicate bibliografiei, au avut, la rândul lor, o puternică latură educativă, încercând să disemineze informații despre noile apariții, dar și pentru susținerea interesului pentru lectură. Acest tip de articole a avut în vedere și forma grafică și editorială a presei ca metodă de educare a publicului.

În cadrul articolelor care s-au ocupat de situația studenților a fost analizat modul în care educația lor trebuia efectuată, dar și tarele sociale și greutatea vieții cotidiene, care-i împiedicau să se concentreze pe educație și formare intelectuală. Informațiile creează o frescă a condiției studențimii românești din Transilvania de la începutul secolului al XX-lea, din păcate nu au fost susținute la același nivel în toată perioada 1902-1914, ca în primii doi ani de existență, când revista se autodeținea ca fiind a studenților români.

Viața și activitatea scriitorilor români a fost destul de des analizată, referindu-se la încurajarea și susținerea tinerilor scriitori, necesitatea publicării literaturii populare românești, dar și la ideea sprijinirii literaturii de către stat sau menirea scriitorilor în societate.

Abordările legate de viața țăranilor s-au canalizat pe descrierea situației grele în care trăiau, modul în care erau organizate băncile populare și în ce măsură erau ele un sprijin pentru țăranii mijlocași și săraci, rolul preoților în viața satului, implicarea Astei în dezvoltarea lumii rurale prin organizarea sistemului cooperatist, a „Bibliotecii populare a Asociațiunii” și a cursurilor pentru analfabeți. Cea mai importantă contribuție legată de mediul rural, a fost, fără îndoială, publicarea articolului „Două culturi”, al lui Oct. C. Tăslăuanu, care a abordat diferențele dintre elite și țăranimea românească, dar și dificultatea de a modifica credințele și mentalitatea lumii rurale.

Una din cele mai importante componente educaționale susținute prin intermediul revistei, în opinia noastră, a fost cea dedicată călătoriilor. Acestea au descris anumite zone din Transilvania, legăturile dintre Transilvania și Regatul România (Traseul Sibiu – Râmnicu Vâlcea), dar și țări precum Japonia, prezentată pentru

reușita ei în îmbinarea modernismului cu tradiționalul. Nu au lipsit descrierile Greciei, țărilor din Peninsula Scandinavică, a orașului Roma și a Muntelui Sfânt.

Articolele cu subiect politic au transmis un puternic mesaj mobilizator, dar am constatat că au fost preocupate, în special, de alegerile perioadei, călătoriile oamenilor politici români prin Transilvania, situația politică din România și din Balcani. Important de subliniat că, în câteva rânduri, a fost analizată critic slaba informarea a publicului din Regatul România despre situația românilor din Imperiul Austro-Ungar. Deși puține, am identificat și câteva descrieri conceptuale referitoare la votul universal, reprezentarea politică a țăranilor la un nivel acceptabil sau lipsa educației naționale. Au fost dezbătute problemele legate de emigrarea elitelor românești din Transilvania în România, descrisă ca o abandonare a majorității românilor din provincia intracarpatică și colaborarea unor personalități cu autoritățile maghiare. Abordarea problemelor școlare a fost realizată tot din punct de vedere politic, mai ales după anul 1907 când a fost condamnată implementarea legislației școlare maghiare. O analiză interesantă a fost dedicată statului Austro-Ungar, considerat a fi unul eșuat datorită faptului că, în opinia autorilor din *Luceafărul*, nu reușise să devină un exemplu de stat multinațional.

Pe lângă categoriile de articole prezentate mai sus, putem adăuga că prin intermediul contribuțiilor literare, ne referim la fragmentele literare sau poezii, a fost transmis un mesaj moralizator și educativ, deoarece au fost condamnate sau descrise unele tare sociale ale perioadei

De-a lungul existenței sale, *Luceafărul* a publicat mai multe ilustrații. Subliniem că o parte dintre ele au beneficiat și de explicații, contribuind astfel la mesajul educațional al revistei, prin prezentarea zonelor, vestimentației, monumentelor istorice, imaginea unor personalități etc. pe care cititorii din perioada respectivă nu aveau cum să le cunoască altfel.

La fel ca în cazul altor publicații românești din Transilvania pe care le-am studiat²⁸⁸, și în revista *Luceafărul* fluxul informațional s-a canalizat pe situația din Regatul România, ceea ce este explicabil prin faptul că periodicul și-a dorit susținerea și unificarea culturii românilor, după cum am constatat din dezideratele înscrise în articolele program. În ceea ce privește informațiile politice, *Luceafărul* a fost preocupat de situația politică a Partidului Național Român, fiind în conflict deschis cu Comitetul Central și cu ziarul său oficial *Românul*. Este bine cunoscut faptul că periodicul a reprezentat curentul tinerilor oțeliți, avându-i în rândurile sale pe cei mai de seamă reprezentanți.

Am remarcat faptul că, încă de la primele numere, *Luceafărul* a beneficiat de colaborarea unor personalități culturale românești precum Nicolae Iorga, Vasile Pîrvan, Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu ș.a., dar, subliniem faptul că, în momentul respectiv, cu puține excepții, ei erau tineri aspiranți, care au găsit în paginile periodicului sprijin și suport pentru diseminarea ideilor. De altfel, susținerea

²⁸⁸ Facem referire, în special, la revistele *Familia* (1865-1906) și *Transilvania* (1868-1914).

tinerilor intelectuali a fost unul din punctele programatice ale revistei apărute în 1902 la Budapesta.

În final, suntem de părere că revista *Luceafărul* a reușit, prin intermediul susținerii unei palete largi de articole cu mesaje educaționale, după cum am prezentat în cercetarea de față, să-și atingă multe din punctele programatice descrise în cadrul articolelor program, chiar dacă nu le-a susținut la cel mai înalt nivel conceptual. Apărută ca o revistă culturală de factură literară, a alunecat spre un profil editorial enciclopedic, susținând, în perioada 1902-1914, toată gama de informații, de la cele culturale, artistice, muzicale, la cele politice și de informare generală, acesta fiind de altfel și una din caracteristicile generale ale presei de la începutul secolului al XX-lea, de care nici revista analizată de noi nu avea cum să se delimiteze.